

”Rakas Pritni, tule joskus mulle kylään”

— *Draama, sanataide ja kirjallisuusterapia varhaiskasvatuksessa*

Faculty of Education, University of Oulu

Pirjo Suvilehto (toim.)

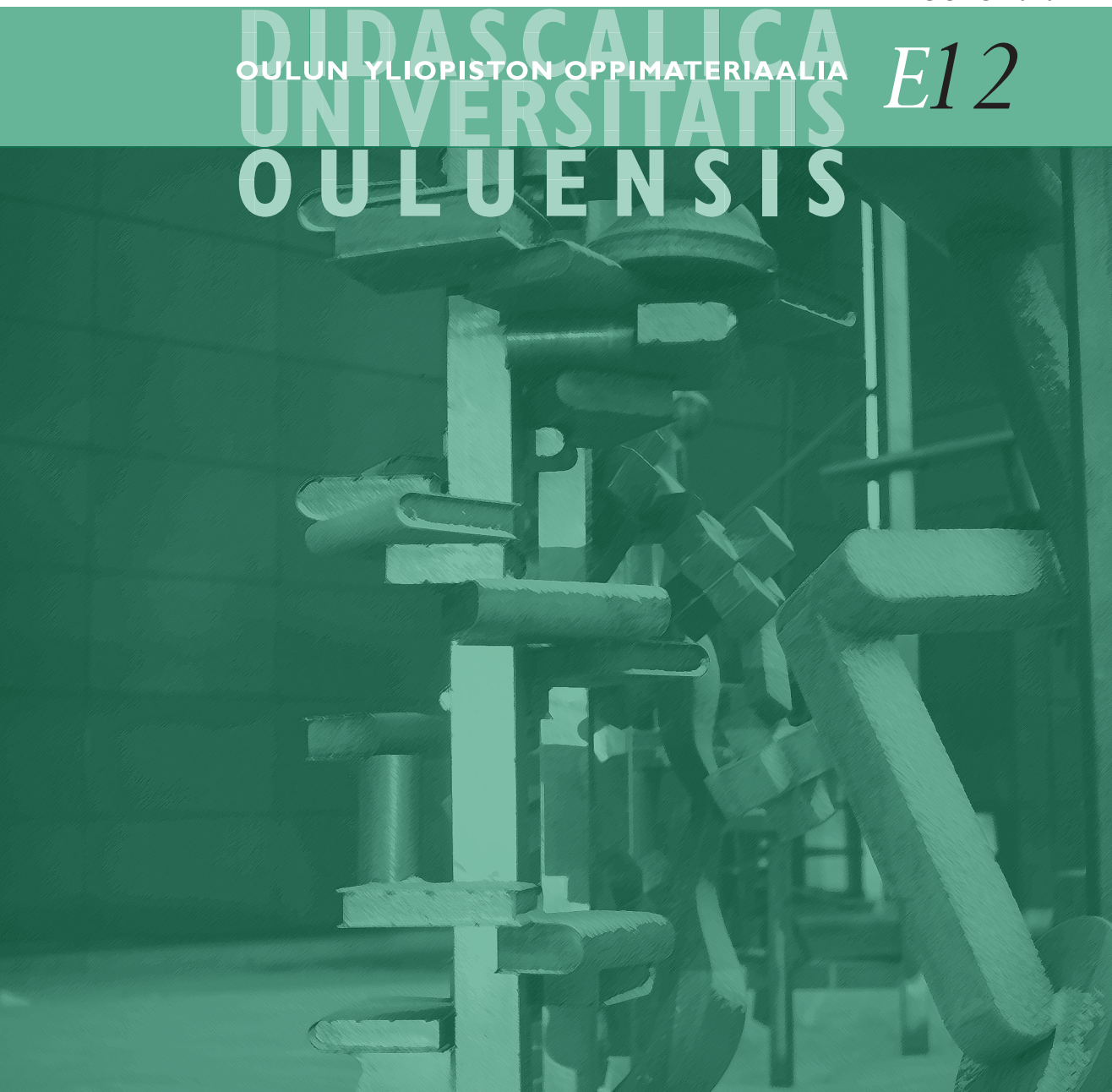
K A S V A T U S T I E T E E T

OULU 2020

OULUN YLIOPISTON OPPIMATERIAALIA

E12

OULUENSIS

Oulun yliopiston oppimateriaalia
Didascalica Universitatis Ouluensis
Kasvatustiede E 12

"Rakas Pritni, tule joskus mulle kylään"
- Draama, sanataide ja kirjallisuusterapia
varhaiskasvatuksessa

Kasvatustieteiden tiedekunta, Oulun yliopisto

Pirjo Suvilehto (toim.)

OULUN YLIOPISTO
OULU 2020

ISBN 978-952-62-2695-8
ISBN 978-952-62-2693-4 (PDF)
ISSN 1457-3555

©tekijät ja Oulun yliopisto 2020

PunaMusta
VANTAA 2020

Suvilehto, Pirjo (Ed.), “Dear Pritni, come to me sometime” – Drama, literary art and bibliotherapy in early childhood education

University of Oulu, Faculty of Education

Abstract

Children’s drama and picture books are taken into account in children’s daily activities to support their emotional expressions and emotion regulation skills in day care. Emotion-related actions in challenging learning situations are studied with the aid of a pony hand puppet called Pritney. Pritney-method is further developed during the four-month ethnographic field research.

Children’s social-emotional skills are supported through the multidisciplinary art experiences and bibliotherapeutic literature education. Eight (8) different themes offer openings by considering the suitability of a pedagogical hand puppet and bibliotherapeutic approach to support a child’s growth and development in different situations of day care. The theoretical background includes the puppet as a means of expression, the four-step model of bibliotherapy and social-emotional competence.

This handbook provides ideas and models for students and teachers in early childhood education to use drama and literature education in daily activities among little children. There are also ideas of, how children’s literature can be an aid in day care to support discussions in challenging themes, like grief and death. This may be approached with the aid of developmental bibliotherapy. The book is also considering the role of non-humans in early childhood education – what and where is the role and a place of a pony, or another animal in the field of early childhood education.

Keywords: children's literature, drama, emotions, literature therapy, Pritney method

Suvilehto, Pirjo (toim.), ”Rakas Pritni, tule joskus mulle kylään” – Draama, sanataide ja kirjallisuusterapia varhaiskasvatuksessa

Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta

Tiivistelmä

Lasten draama ja kuvakirjat otetaan lasten päivittäiseen toimintaan tukemaan heidän emotionaalisia ilmaisujaan ja tunteiden säätelytaitojaan päivähoidossa. Tunteisiin liittyviä toimia haastavissa oppimistilanteissa tutkitaan Pritney ponikäsinuken avulla. Pritney-menetelmää kehitetään edelleen neljän kuukauden etnografisen kenttätutkimuksen aikana.

Lasten sosiaalisemotionaalisia taitoja tuetaan monitieteisillä taidekokemuksilla ja kirjallisuusterapeuttisella kirjallisuuskoulutuksella. Kahdeksan (8) erilaista teemaa tarjoaa avauksia pedagogisen käsinuken ja kirjallisuusterapeuttisen lähestymistavan soveltuvuuteen tukea lapsen kasvua ja kehitystä päiväkodin arjen tilanteissa. Teoreettiseen taustaan sisältyy nukke ilmaisun välineenä, kirjallisuusterapian neliportainen malli ja sosiaalisemotionaalinen osaaminen.

Tämä käsikirja tarjoaa ideoita ja malleja varhaiskasvatuksen opiskelijoille ja opettajille draaman ja kirjallisuuskasvatuksen toteuttamiseksi pienten lasten päivittäisessä toiminnassa. Teos tarjoaa myös ideoita siitä, kuinka lastenkirjallisuus voi olla apuna päivähoidossa: se voi tukea keskusteluja haastavissa aiheissa, kuten surun ja kuoleman sanoittamisessa. Tätä voidaan lähestyä kehityksellisen kirjallisuusterapian avulla. Kirjassa pohditaan myös muiden kuin ihmisten roolia varhaiskasvatuksessa – mikä ja missä on ponin tai muun ei-ihmisen so. eläimen rooli ja paikka varhaiskasvatuksen kentällä.

Asiasanat: draama, emotiot, kirjallisuusterapia, lastenkirjallisuus, Pritney-menetelmä

Sisällys

Abstract

Tiivistelmä

Sisällys 7

1 Alkusanat 9

Pirjo Suvilehto

2 Avauksia Pritney-menetelmään: Käsinukke ja lastenkirjallisuus
tunteita ja sosiaalisia taitoja tukemassa 13

Pirjo Suvilehto ja Jaana Keränen

2.1 Johdanto 13

2.2 Teoria 15

2.3 Aineisto ja menetelmän toteutus – Näkymiä Pritney-menetelmään..... 19

2.4 Tulokset..... 33

2.5 Yhteenveto ja suosituksia..... 51

3 Kirjallisuusterapia varhaiskasvatuksessa lasten
kirjallisuuskasvatuksessa – Näkymiä surun ja kuoleman
teemoista kuvakirjoissa 57

Pirjo Suvilehto ja Mervi Nyfors

3.1 Johdanto ja teoria 57

3.2 Pohdintaa kirjallisuuden terapeuttisista vaikutuksista..... 70

4 Pohdintaa ja katse tulevaan 75

Pirjo Suvilehto

Kirjoittajat 78

Liitteet 79

1 Alkusanat

Pirjo Suvilehto

Rinnalla-hankkeen aikana kehitettiin ja selvitettiin taide- ja kerrontalähtöisten menetelmien käyttömahdollisuuksia tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamiseksi päiväkodeissa. Tässä teoksessa avataan Oulun osahankkeen Pritney™-menetelmän (tästä eteenpäin Pritney-menetelmä) ja siihen olennaisesti liittyvän kirjallisuusterapian kokemuksia ja tuloksia kenttätutkimuksesta. Aluksi tutkijamentorit Suvilehto ja Keränen avaavat artikkelissaan Pritney-menetelmän käytänteitä lapsiryhmissä. He toteuttivat Pritney-menetelmän projektissa lastendraaman ja kirjallisuusterapeuttisen toiminnan hetkiä käsinukketyöskentelyn ja siihen liittyvien monialaisten taideaktiviteettien kautta. Lopuksi Suvilehto ja Nyfors avaavat artikkelissaan näkymiä kirjallisuusterapeuttisen toiminnan mahdollisuuksiin lasten kuvakirjatyöskentelystä päiväkodissa. Artikkelissa tarkastellaan muun muassa metaforatyöskentelyä surun ja kuoleman teemoissa sekä lasten kuvakirjoissa.

Kahden päiväkodin lapsiryhmissä toteutettiin 38 mentorointipäivää Pritney-menetelmän avaamiseksi neljän kuukauden ajanjaksossa. Kaksi tutkijamentoria vieraili kussakin ryhmässä reilun tunnin kerrallaan. Ryhmiä oli kahdeksan. Pritney-menetelmän vierailuihin osallistui 134 lasta ja 28 aikuista. Kahdeksan vierailun ja teematyöskentelyn aikana pedagogisen Pritney-käsinuken kanssa toteutettiin lastendraaman lajeja ja monitaiteita sekä lastendraaman teemoihin kytkeytyvää tunnetyöskentelyä. Tutkimuksellisenä taustana Pritney-menetelmässä oli opetuskokeilu mentorointina. Tämä tarkoittaa sitä, että päiväkodin aikuisia osallistuu tutkijamentoreiden suunnittelemiin ja toteuttamiin teemakokonaisuuksiin. Tämä tähtää draaman ja sanataiteen aktivoimiseen ja ammattitaidon lisäämiseen lapsiryhmien arjen käytänteissä. Näistä teemakokonaisuuksiin osallistumisista on artikkelissa (Suvilehto ja Keränen) sitaattinostoja niin tutkijamentoreiden tutkimuspäiväkirjasta, päiväkodin lapsilta kuin päiväkodin aikuisiltakin.

Tutkimuslupia ja muita käytänteitä

Pohjoissuomalaisen kunnan varhaiskasvatukselle osoitetussa tutkimuslupahakemuksessa Oulun Rinnalla-osahankkeen puolesta luvataan, että tutkimus tuottaa tietoa Opetushallituksen Rinnalla-hankkeen tutkimussuunnitelman ja hankesopimuksen mukaisesti. Hankkeessa ei tutkita yksittäistä lasta tai lapsiryhmää. Mentoritoiminnan myötä haastattelut ja kirjallinen toiminta kohdistetaan sosiaalisemotionaalisiin ilmiöihin. Lapsiryhmissä tehdään muistiinpanoja ja otetaan valokuvia, menetelmistä kirjoitetaan kirja. Lasten hyvinvointia edistetään. Osallistujilla on anonyymiteettisuoja. Toimintaa ei videoida. Mahdollisissa valokuvissa lasta ei voi tunnistaa eli niissä ei näy kasvoja. Tutkimuksen ajanjakso on 15.12.2018–30.6.2020. (Hankkeen ajanjakso oli päiväkodin syyskausi 2019). Yksittäisen lapsen ja hänen vanhempiensa antamaa lupaa haettiin liitteessä 1 olevalla lomakkeella.

Tutkimuksellisenä tavoitteena on arvioida, tutkia ja selvittää hankkeessa käytettyjen menetelmien merkitystä sosiaalisemotionaalisten taitojen oppimisessa ja samalla testata täydennyskoulutusmallia, joka ei ole irrallaan varhaiskasvattajien arjesta.

- RINNALLA-hankkeen toiminta keskittyy Vasu 2018:n mukaiseen taiteelliseen kokemiseen.
- Sanataiteen, kirjallisuusterapian, taidekasvatuksen ja musiikin kykyyn edistää sosiaalisia taitoja, vuorovaikutusosaamista ja myönteistä minäkuvaa.

Hankkeessa työskennellään pääasiassa päiväkotiryhmän ja henkilökunnan kanssa. Mentorit ja tutkijat osallistuvat lasten ja aikuisten arkeen osallistuen, havainnoiden, keskustellen ja kuunnellen. Kaikki tämä tehdään lasten ja päiväkodin arkitoiminnan ja lasten ehdoilla. Yhdellä ryhmällä on yksi RINNALLA-aamupäivän hetki kerran viikossa.

Kuva 1. Upea eläin -näyttelyssä lapset tutkivat huoneeseen tuotua poniaiheista öljyvärimaalausta (Taulun on maalannut Pirjo Suvilehto).

2 Avauksia Pritney-menetelmään: Käsinnukke ja lastenkirjallisuus tunteita ja sosiaalisia taitoja tukemassa

Pirjo Suvilehto ja Jaana Keränen

Tiivistelmä

Lapsen sosiaalisemotionaalisia taitoja tuetaan Pritney-menetelmän monialaisten taidekokemusten kautta. Tutkimusmenetelmänä on etnografinen kenttätutkimus ja siihen liittyvä tutkimuspäiväkirjan ja teoriataustan yhdistäminen. Teemoista (8 erilaista) tehdään avauksia pohtimalla pedagogisen käsinnukkeen, lapsen kasvua ja kehitystä tukevan kirjallisuusterapian ja lasten draaman lajien soveltuvuutta päiväkodin arkeen. Teoriataustalla ovat muun muassa nukke ilmaisun välineenä, kirjallisuusterapian neliportainen malli ja sosioemotionaalinen pätevyys. Artikkelissa vastataan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: a) Mitä Pritney-menetelmä on ja miten se vastaanotetaan päiväkodin lapsiryhmissä? b) Millaisia sosiaalisemotionaalisia ja mentorointiin liittyviä havaintoja Pritney-hetkistä voidaan nostaa? Artikkelin avaa näkymiä menetelmään sisältyvään sanataide- ja draamakasvatukseen varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä.

Asiasanat: draama, emotiot, kirjallisuusterapia, lastenkirjallisuus, Pritney-menetelmä

2.1 Johdanto

Olemme tulleet Upea eläin -näyttelyyn. Huoneen etuosassa on öljyväritaulu ponista. Lapsilla on kotoa tuotu oma pehmolelu sylissään. Osa pehmoista on jo ehtinyt ”halata” Pritneyä tullessaan. Osa lapsista oli pukeutunut eläinkuvioiseen paitaan tai mekkoon. Lapset haluavat esitellä pehmojaan: on pupua, koiraa, lehmää, kilpikonnan, kissaa, sateenkaarilintua, T-rexiä ja muuta. Eläin inspiroi. Kerron lapsille hetken rakenteesta ja ideasta: Pritney on käynyt taidenäyttelyssä ja kutsuu nyt päiväkodin lapset näyttelyyn. Laitamme pehmot lattialle masulle, otamme pitkät hierovat silitykset pitkin eläimen selkää. Opettelemme sanan oksitosiini. Sitä syntyy, kun silittää eläintä, jopa pehmolelun hoitaminen saa oksitosiinin syntymään. Lapset silittävät

myös masun, korvat, hännän. Jokainen myös kuiskaa pehmon korvaan jotain kivaa. (TP, K4–6, 18.11.2019)

Yllä oleva sitaatti tutkimuspäiväkirjasta (TP) avaa näkymän päiväkodin aamuhetkeen ja yhteiseen leikkiin, jossa olemme Pritney-käsinuken järjestämässä taidenäyttelyssä. Sitaatti kertoo menetelmän yhdestä teemakokonaisuudesta. Teemoja on neljän kuukauden työskentelyssä kahdeksan, ja jokaiseen sisältyy taidetoimintojen lisäksi emootioita ja pedagogiikkaa. Tutkijamentoreina olemme luonnollisesti tehneet myös piilo-opetus suunnitelman. Tällä kertaa (Upea eläin, teema IV) hoidamme omaa pehmoa eli pehmoeläintä, luemme kuvakirjaa koiran pennun ensimmäisestä vuodesta ja teemme terveystarkastuksen pehmoille ja toinen toisillemme lääkärileikkivälineillä: mittaamme kuumetta, annamme lääkettä ja vitamiinia ruiskulla, kuuntelemme stetoskoopilla sydäntä sekä tarkistamme korvat ja kynnet. Tunnin aikana toteutuu monta ohjattua aktiviteettia, ja lapsen mielikuviutus – leikin tila – tekee oman osansa kokonaisuudesta. Tunteita on paljon, ja voi myös jännittää, mutta uskalletaan heittäytyä. ”Lopussa pieni tyttö tulee luokseni – meillä ei ole yhteistä kieltä – ja haluaa minua.” (TP K4–6, 18.11.2019) Tutkijamentoreina koemme, että jo se riittää, että yksi lapsi saa mielihyvää käynnistämme.

Artikkelissa luodaan näkymiä päiväkodissa pidettyihin Pritney-menetelmän hetkiin. Kahdeksan päiväkotiryhmän 1–6-vuotiaista lapsista ja päiväkodin aikuisilta kertyneet, artikkeliin valikoituneet katkelmat ja episodit ovat luonnollisesti vain pieni osa aineistosta, joita kaksi Pritney-tutkijamentoria kerää neljän kuukauden aikana. Artikkelissa avataan Pritney-menetelmää: mitä se on, ja millaisia havaintoja menetelmän hetkien myötä mentoreina ja tutkijoina teemme. Artikkelin tarkoitus on aktivoida ja herättää lukijassa elämyksien lisäksi myös kysymyksiä.

Tiivistetysti, Pritney on lasten draamaa, sanataideaktiviteetteja, lukukokemuksia kehityksellisestä kirjallisuusterapiasta ja monitaiteista inspiroitumista. Rinnalla-hankkeen lähtökohtien mukaisesti artikkelissa keskitytään lapsen kerronnallisten ja sosiaalisemotionaalisten taitojen tukemisen ilmentymiin käytännön hetkissä. Mukana on tutkijamentoreiden ajantasaisia havaintoja päiväkodin arjesta. Teoriapohja nousee draaman ja kirjallisuusterapian viitekehyksestä.

Aineistona ovat tutkijamentoreiden kokemukset päiväkotivierailuilta: tutkimuspäiväkirjan (TP) esimerkkinostot on toteutettu kvalitatiivisen tutkimuksen mukaisesti teemoin ja uudemman lapsuudentutkimuksen mukaisesti henkilökohtaisia valintoja tehden. Tutkimuksen posthumanistisista lähtökohdista kertoo eläimen, ponin, keskeinen rooli menetelmässä. Voidaan myös kysyä, mitä on poni varhaiskasvatuksessa – olkoonkin, että puhutaan pääosin ponikäsinukesta.

Tutkimustulokset kerrotaan lapsuudentutkimuksen ja posthumanistisen tutkimuksen hengessä, ei kvantitatiivisesti ja tilastoihin tukeutuen, vaan henkilökohtaisen kerronnan (kirjallisuusterapian), teorian ja käytännön esimerkkien vuoropuheluna. Tutkijamentorit pitivät prosessin ja analyysin aikana mielessään Pritney-menetelmän keskeisen idean ja kiinnostuksenkohteen, lapsen, ja hänen hyvinvointinsa. Lasten, aikuisten ja ryhmien nimet on muutettu, eikä ketään voida siten tunnistaa tutkimusartikkelista.

2.2 Teoria

Tässä luvussa tehdään avauksia lapsuudentutkimuksen teoriaan ja draamakasvatukseen alle kouluikäisten parissa. Pritney-menetelmään liittyvä monitaiteinen lähestymistapa kenttätutkimuksessa toteutuu erityisesti käsinukketoimintojen myötä ja tunnetieteen tutkimuksiin keskittyen.

Pritney-menetelmän lapsuudentutkimuksen ja draaman lähtökohtia

Pienillä lapsilla viitataan tässä artikkelissa leikki-ikäisiin 1–6-vuotiaisiin lapsiin päiväkotiympäristöissä. Tässä ikäryhmässä kaikki lapset eivät vielä puhu vaan ilmaisevat itseään mm. kehollisesti. Joudummekin tekemään tutkijalähtöistä tutkimuseettistä pohdintaa koko aineistonkeruuprosessin ajan syyskauden 2019 aikana. Tutkimuseettistä pohdintaa on tutkijan tavassa reagoida lasten ilmeisiin, eleisiin, liikkeisiin, ääniin, piirroksiin, laulun ilmaisuihin, nukan kanssa leikkiin, vuorovaikutustilanteisiin ja muihin draamahetkien herättämiin tunnevasteisiin. Uusi lapsuudentutkimus (ks. Rutanen ja Vehkalahti 2019, 9) ja siihen liittyvät eettiset kysymykset tarkoittavat muun muassa sitä, että tutkimukseen osallistuvat lapset huomioidaan aktiivisina toimijoina niin, että samalla voidaan uudistaa

tutkimusasetelmia ja -menetelmiä: tarkoitus on saada lapsen kokemus ja toimijuus aidosti tutkimusprosessin keskiöön. Lapset nähdään informantteina (ks. Kiili ja Moilanen 2019, 35).

Pritney-menetelmässä lapsen osallistumista draama-aktiviteetteihin halutaan tukea ja hänen kokemustaan kunnioitetaan. Draamapohjaiseen menetelmään vapaaehtoisuus liittyy erityisesti, sillä lasta ei pyritä pakottamaan tiettyyn käyttäytymismalliin. Onhan kyseessä osallistumisen ja ilmaisun vapauden tukeminen. Tutkijan kyky luoda turvallinen ilmapiiri lasten parissa on merkitsevä tekijä laadullisessa tutkimuksessa, kun ollaan lasten parissa kasvokkain tutkimuskentällä. Pienten lasten pariin siirrettynä Rutasen ja Vehkalahden (ks. 2019, 164) tutkimukselliset ideat nuorten parista sopivat Rinnalla-hankkeen Pritney-hetkien tutkimukselliseen ideaan: Tutkijamentoreina kuuntelemme lapsia, juttelemme heille ja ennen kaikkea pyrimme luomaan turvallista ilmapiiriä. Haluamme, että lapset kokevat tulewansa nähdyiksi ja kuulluiksi, jotta voimme saada korkealaatuista laadullista aineistoa. Läsnäolo ja aito kiinnostus lapsitutkittavan kertomuksiin ja ilmaisuihin luovat pohjaa syvempään tutkimukselliseen tietoon. Meitä kiinnostaa menetelmän toteuttaminen, sen vastaanotto lapsiryhmässä ja aikuisten kyky vastaanottaa hetken tuomia ideoita. Vaikka emme tutki lapsia, saa tutkimus sivutuotoksena olla lapsen kokemus osallistumisen mielekkyydestä. Etnografisessa tutkimuskirjallisuudessa puhutaan sisäänpääsystä kentälle ja oman läsnäolon oikeutuksesta uudessa ryhmässä (kuten päiväkodin ryhmässä), ja kuinka ihmissuhteiden kannalta tämä tehtävä voi olla vaativa (ks. Palmu 2008).

Kuva 1. Pritney-hetkessä käsinuket Turre ja Pritney kannustavat lapsia kokeilemaan ääniä huuliharpusta (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Lapsuudentutkimusta koskevat samat tutkimuseettiset normit kuin mitä tahansa muutakin tutkimusta (ks. Rutanen ja Vehkalahti 2019, 8), ja eettisesti kestävä arjen käytännöt luodaan tapauskohtaisesti myös meidän tutkimuksessamme, sillä lapsuuden ja nuoruuden tutkimuksessa ovat läsnä kasvatuksen, vallankäytön ja hallinnan tematiikat. Nämä tekevät eettisistä kysymyksistä monitahoisia ja erityistä osaamista vaativia (ks. Rutanen ja Vehkalahti 2019, 8), sillä lapsen osallistumisen pitäisi olla vapaaehtoista, mutta päiväkodin arjen ympäristöissä käytännössä tapahtuva aikuisen valta ja hallinta voivat rajoittaa lapsen itsemääräämisoikeutta myös näissä tutkimuksellisissa kohtaamisissa.

Tutkijamentoreina olemme lasten parissa Pritney-nuken luomassa kuvitteellisessa maailmassa, joka on samanaikaisesti leikkiä ja totta. Projektin aikana voi toteutua ilmiö (ks. Tast 2004), jossa ryhmän lapset oppivat tuntemaan satuhahmot nimeltä. Tällöin he tietävät millaisista asioista tarinamaailma koostuu ja miten näistä voidaan puhua muiden vertaisten kanssa. Esimerkiksi Tastin (2004, 122) draamaprojektissa

koululaiset luovat nukkeyhteisön itse tekemistään nukeista ja niihin sisältyvistä hahmoista ja kertomuksista. Pritney-projektissa luodaan lapsiryhmälle suhde nukkeen, jolla on valmiiksi historiaa, mutta se täydentyy jokaisen lapsiryhmän mukanaan tuomista tarinoista. Samoin kuin Tastin projektissa halukkaat voivat tuoda omat kommenttinsa toisten kertomiin tarinoihin. Eli myös Pritneyn tarinaan lapset voivat tuoda jokaisella tarinahetkellä omat kerronnan lisäyksensä: Lapsi voi esimerkiksi todeta, että Pritneyllä on varmasti pissahätä, kun se on juonut paljon vettä. Ja että pian sille kannetaan lasten lääkärileikkipakkauksesta potta, johon poni saa pissata. Nukkemaailma voi olla ikään kuin alusta, jossa lapsi voi luoda ja jakaa yhdessä muiden vertaistensa kanssa omia tarinoita, ja näin koko ryhmä luo yhteisen kuvitteellisen maailman ja siihen liittyvät osatarinat.

”Oman tarinan kertominen, toisen kuunteleminen ja yhdessä jakaminen ovat vuorovaikutustaitoja, joita voidaan oppia. Näiden taitojen kehittymisellä on aina siirtymävaikutusta luokassa vallitsevaan oppimisilmapiiriin, motivaatioon ja myönteiseen käsitykseen itsestä ryhmän jäsenenä.” (Tast 2004, 124.)

Sosioemotionaaliset taidot

Sosiaalisia taitoja harjoitellaan ja opitaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa lapsuudesta alkaen. Sosioemotionaalinen kompetenssi eli pätevyys voidaan nähdä viisiosaisena rakenteena. Sen osa-alueet ovat 1) itsetuntemus ja itsetietoisuus, 2) itsesäätely, 3) sosiaalinen tietoisuus, 4) ihmissuhdetaidot ja 5) vastuullinen päätöksenteko. (Weissberg ym. 2015, 6–7.) Näiden osatekijöiden kautta saadaan kokonaiskuva ihmisen toiminnasta sosiaalisissa tilanteissa.

1. **Itsetuntemus ja itsetietoisuus** ilmenevät ihmisen kykynä tunnistaa omia tunteitaan ja ajatuksiaan sekä ymmärtää, miten nämä vaikuttavat käyttäytymiseen. Hänellä on kyky tunnistaa omia vahvuuksiaan ja rajoitteitaan ylläpitäen samalla tervettä itsetuntoa ja optimistista elämänasennetta.

2. **Itsesäätely** on kyky säädellä omia tunteitaan, ajatuksiaan ja käyttäytymistään erilaisissa tilanteissa. Itsesäätelyyn vaikuttavat ihmisen stressinhallintataidot, impulssikontrolli, itsensä motivointitaidot, suunnitelmallinen toimintatapa ja kyky luoda pitkäjänteisten tavoitteita sekä toimia pitkäjänteisesti niiden saavuttamiseksi.
3. **Sosiaalinen tietoisuus** ilmenee kykynä asettua empaattisesti erilaisen eettisen- ja kulttuuritaustan omaavien ihmisten asemaan. Hänellä on kyky ymmärtää sosiaalisia normeja sekä ymmärrys perheen, koulun ja muun yhteisön arvosta yhteistä hyvinvointia tukevin instituutioina.
4. **Ihmissuhdetaidot** näkyvät kykynä muodostaa ja ylläpitää tasapainoisia ja palkitsevia ihmissuhteita erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa. Hänellä on kyky itseilmaisuun sekä kuuntelu- ja yhteistyötaitoja. Hän pystyy säilyttämään itsenäisyytensä sosiaalisen paineen alla, hän kykenee neuvottelemaan, hänellä on kyky ottaa vastaan ja antaa apua.
5. Kun ihminen on **vastuullinen päätöksissään**, hän kykenee tekemään omaa käyttäytymistä koskevia rakentavia päätöksiä. Nämä päätökset perustuvat eettisesti korkeisiin arvoihin ja ottavat huomioon sosiaalisia normeja, yleisen turvallisuuden, itsen sekä muiden ihmisten hyvinvoinnin että ratkaisujen mahdolliset kauaskantoiset seuraukset. (Weissberg ym. 2015, 6–7.)

Artikkelissamme vastaamme seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Mitä Pritney-menetelmä on ja miten se vastaanotetaan päiväkodin lapsiryhmissä?
2. Millaisia sosiaalisemotionaalisia ja mentorointiin liittyviä havaintoja Pritney-hetkistä nousee?

2.3 Aineisto ja menetelmän toteutus – Näkymiä Pritney-menetelmään

Tutkimusluvut ja eettisesti vahvat perusteet ovat olennainen osa tutkimusta, jossa aineistoa kerätään lasten parissa toimien. Seuraavaksi avataan kenttätutkimuksen aineiston keruuta, toteutusta ja menetelmään liittyviä osatekijöitä. Pritney-hetken rakennetta tutkitaan käytännönesimerkkien

avulla. Nämä havainnollistuvat sitaatteina tutkimuspäiväkirjasta, kenttätöyskentelyn aikana oteuin valokuvoin ja taulukossa, jossa neljän kuukauden mittainen prosessi on esitetty tiivistetysti.

Aineisto ja tutkimusluvut

Tutkimusryhmämme koostuu kahden päiväkodin kahdeksan ryhmän lapsista ja heidän kasvattajistaan. Lapset ovat iältään alle 1-vuotiaista esikouluikäisiin. Vierailimme jokaisessa ryhmässä, heidän omista ryhmätiloissaan kahdeksan kertaa syyskauden aikana. Ryhmissä on lapsia 10–22 per ryhmä eli yhteensä 134 lasta. Päiväkodin aikuisia ryhmissä on 3–5 per ryhmä eli yhteensä 28 kasvattajaa.

Aineistoa keräämme havainnoimalla, valokuvaamalla ja videoimalla pieniä hetkiä ja keskustelemalla lasten ja aikuisten kanssa. Hetkien jälkeen kirjaamme havaintomme ja tulkintamme välittömästi tutkimuspäiväkirjoihimme. Tutkimuksessamme kirjoitamme ryhmässä työskentelevistä kasvattajista heidän ammatillisesta nimikkeestä riippumatta käsitteellä *päiväkodin aikuinen*: heitä pyydetään kirjoittamaan havaintojaan päiväkirjoihinsa. Tämä koetaan kuitenkin usein haastavaksi. Teemme heille lopulta kyselylomakkeen jokaista hetkeämme varten, ja päiväkodin aikuiset täyttävät kysymyskohdat vapaasti kirjoittamalla, lyhyenä kommenttina saman tien draamahetken aikana.

Keräämme tutkimusluvut lapsilta ja heidän vanhemmiltaan ennen tutkimuksemme alkua. Lapset antavat meille sekä suullista palautetta hetkiemme aikana että välittömästi hetkien jälkeen. Lisäksi lapset piirtävät ja kirjoittavat kirjeitä ja kortteja nukketatterihahmoille.

Pritney-menetelmä

Taustoja

Pirjo Suvilehdon kehittäämä Pritney-menetelmä tarkoittaa lastenkirjallisuutta, lastendraamaa ja monitaiteisia aktiviteetteja pedagogisen nukan, Pritneyn, inspiroimana ja alustamana. Kirjallisuusterapeuttinen lähtökohta on olennainen menetelmässä, joka

pohjaa eläytyvään kirjallisuuden ja tarinoinnin keskiössä toteutuvaan vuorovaikutukseen ja monen aistikokemuksen myötä inspiroitumiseen. Menetelmä on siten myös tekijänsä näköinen: Pritney-menetelmää on kehitelty yli viiden vuoden aikana, aluksi yliopiston varhaiskasvatuksen opiskelijoiden parissa ja seuraavassa vaiheessa päiväkotikentällä Rinnalla-hankkeessa. Ponikäsinukke on vierailut nukettajansa eli nukan käsittelijän kanssa kirjastoissa ja päiväkodeissa ja toiminut pedagogisena nukkena yliopistolla. Menetelmä on nimetty Pritney-nimisen shetlanninponin ¹ mukaan: poni on menetelmänä mukana hankkeessa ja lasten arjessa videotervehdysten välityksellä ja käsinukkeponina. Idea nukesta lapsen arjessa on vanha, mutta edelleen ajankohtaiseksi sen tekee havainto siitä, että metaforan keinoin tapahtuu enemmän.

Taustateorioita

Pritney-menetelmän taustalta löytyy uusimman varhaiskasvatussuunnitelman (VASU 2018) ideoita integroivista taidekasvatuksen alueista. Tulokulmia etenkin sosiaalisemotionaalisiin ilmiöihin hahmotellaan nukan symbolisen voiman (Lintunen 2009, Astles 2012), nukketatterin (Scheel 2012) ja kirjallisuusterapian (ks. Suvilehto 2019) teorioiden kautta. Käsitteellisenä terminä menetelmään sisältyy vuorovaikutteinen kirjallisuusterapia (McCarty Hynes ja Hynes-Berry 1994) ja siihen liittyvät yksilö- ja ryhmäprosessit. Kehityksellinen kirjallisuusterapia menetelmässä tarkoittaa sitä, että ohjaaja osaa valita luettavaksi juuri tietyllä lapselle tai lapsiryhmälle sopivia lastenkirjoja, joita luetaan suunnitellusti, jonka jälkeen näiden innoittamina voidaan toteuttaa monenlaisia sanataideaktiviteetteja. Näin tarinatyöskentelyllä, draaman keinoin, lasta voidaan tukea hänen kasvunsa ja kehityksen haasteissa.

¹ Pritney on todellinen shetlanninponi, joka on ollut mukana lasten parissa ponikerhoissa, varttuneempien seurassa tutkimuksen ja kirjallisuusterapeuttisen taidelähtöisen (AHA™-menetelmä) toiminnan parissa sekä eläinkirjallisuusterapiassa™. Poni on ollut innoitteena Oulun yliopiston varhaiskasvatuksen opiskelijoiden pedagogisen harjoittelun heppaprojekteissa. Videovälitteisesti Pritney on ollut esikouluryhmän kummiponina Suomen ratsastajainliiton järjestämässä Kummihevonen-hankkeessa vuonna 2017. Pritney-poni on hahmona mukana lastenkirjassa *Pepi ja eläinpuiston Pritney* (Suvilehto ja Russo 2016), sanataideoppaassa *Leikki vuoden jokaiselle päivälle* (Suvilehto 2016) ja *Pritneyn laulukirjassa* (2020).

Osatekijöitä

Koska Pritney rakentuu idealle vuorovaikutteisista aktiviteeteista, joissa käsinuket, lastenkirjallisuus, musiikki, tanssi ja muut taidealueet integroituvat lapsen arkeen ja mielenmaisemaan tunne-elämän virikkeinä, tarvitaan pedagoginen nukke ja aikuisen käsitys nukkeen kytkeytyvistä mahdollisuuksista. Menetelmä sisältää Pritney-käsinuken lisäksi saatavilla olevia lastenkirjoja ja hyvälaatuisia materiaaleja (värejä, pensseleitä, papereita, soittimia ja muuta), joita tilanteissa aikuisen johdolla voidaan hyödyntää. Menetelmän sisään on rakennettu malleja, ehdotuksia hetkien toimintoihin. Näitä on olemassa valmiina *Leikki vuoden jokaiselle päivälle* -oppaassa (Suvilehto 2016). Kertomuksen tai tarinan katsominen tai kuuleminen, kertominen ja reflektointi kuuluvat olennaisesti sisältöihin, joita läpäisee lapsen mahdollisuus harjoitella ohjatusti taidehetkessä olemista, yhdessä ja yksin. Häntä ohjataan keskittymään toisen puheenvuoroon: mitä läheiseni haluaa kertoa ja kuinka voin kunnioittaa toisen ajatuksia keskittymällä kuuntelemaan hänen puhettaan. Lasta ohjataan ja kannustetaan harjaantumaan itseilmaisussa: tutkimaan, mitä mieltä lapsi itse on, mitä tunteita, ajatuksia, muistoja ja kokemuksia tarina hänessä itsessään herättää. Aikuisella on valmiiksi mietittynä ja suunniteltuna kokonaisuus, jonka hän haluaa lapselle tai lapsiryhmälle tarjota.

Kuva 2. Shetlanninponi Pritney on menetelmässä mukana myös videotervehdyksin (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Pritney-hetken rakenne

Alkupiiri tarkoittaa ryhmän aloittaessa, esimerkiksi lukukauden alussa, toisiin tutustumista, oman paikan löytämistä ryhmässä, yhteisöön kuulumisen kokemuksia ja alkuorientaatiota tulevaan. Tällainen toistuva kiinnittyminen fyysisesti pieneen tilaan luo myös odotuksen, että nyt aletaan tehdä jotain. Äänimalja on yksi konkreettinen väline ja merkki siitä, että Pritneyllä on asiaa ja näin saadaan lasten huomio.

Yhdessä tehdään draamasopimus, jossa lapsi saa hahmotella mielessään, kokeeko hän olevansa valmis yhdessäolon hetkeen. Samalla muistutetaan mieleen, että annamme vapauden niin itsellemme kuin toisillekin ryhmän jäsenille osallistua. Jokainen osallistuu omien taitojen ja käsitysten mukaisesti, väärää tapaa ei ole.

1. Alkutervehdys. Alkulämmittelynä voi olla liikunnallinen hetki, laululeikki tai muu fyysinen aktiviteetti, jolloin keho ja mieli herätellään ja houkutellaan mukaan toimintaan.
2. Aiheeseen tutustutaan Pritneyn pohdintojen ja esimerkin avulla. Se voi olla pieni ohjaajan havahduttama seikka, joka herättää uteliaisuuden ja halun tarttua aiheeseen.
3. Käytännössä tutkiminen, aktiviteetit
4. Reflektio: miltä minusta tuntui, millaisia ajatuksia ja kokemuksia
5. Kiitos, ohjaajan kannustava palaute ja kokemusten sanoittaminen. Lopputervehdys.

Kuvio 1. Pritney-menetelmän viisi vaihetta yhdessä tapaamisessa spiraalin liikkeenä kuvattuna.

Jokainen sessio kestää aina sopivalta tuntuvan ajan. Ajankäyttö riippuu ryhmän tarpeista ja rakenteesta. Ryhmätoimille annettu fyysinen ja ajallinen tila vaikuttavat. Hetki voi olla muutaman minuutin pituinen tai aiheeseen voidaan keskittyä 20–30 minuuttia, ja jollakin ryhmällä aihe otetaan viikon mittaiseksi teematyöskentelyksi. Toteutus riippuu lapsiryhmän koosta, iästä

ja vireystilasta. Ryhmiä on koostumukseltaan ja tunnelmaltaan monenlaisia, siksi aktiviteetit kestävät toisinaan lyhyen hetken ja toisinaan toimintoja halutaan jatkaa prosessinomaisesti useamman päivän ajan. Aktiviteetit ja siirtymät voivatkin olla intensiivisiä, mutta lasta ei ole tarkoitus uuvuttaa työskentelyn aikana. Pritney-aktiviteetit voivat siirtyä, elää ja muokkautua näiden intensiivihetkien jälkeen lasten omissa leikeissä, tai jos on mahdollista, niin aikuisen kannustamana useamman viikonkin ajan.

Pritney-hetkiä ja otteita tutkimuspäiväkirjasta ensimmäisellä vierailuteemalla

Lapset lopettelevat syömistä, kun pölähdämme huoneeseen. Osalla on potatus meneillään. Lapsia tuodaan aamun päiväkotitouhuihin. Isä ja pappa tuovat Annan (nimi muutettu), joka ei vielä osaa kävellä. Esittelemme henkilökunnalle itsemme ja sujahdamme lukemaan ensikirjoja vessan eteen (eteinen) kun potalle on jonoja! (TP, S1-3, 19.8.2019)

Alun sitaatti on tuulahdus mentoritutkimuksen aloituksen tunnelmista päiväkodissa. Henkilökuntaa ohjeistetaan kirjoittaen refleктоimaan tutkijamentoriparin vierailuja, ja lapsille jätetään Pritneyn postilaatikko, johon lapset voivat jättää ponille postia. Lapsille tarjotaan käsinuken vierailujen myötä kokemuksia, että vuorovaikutus on kivaa ja se voi tapahtua myös kirjeen tai kortin välityksellä. Ensimmäisen kerran ”Ystävyys ja ilo” -teemalla lapset tutustuvat shetlanninponi Pritneyhin ja karhukoira Turreen. Molempien eläinnukkien juuret ovat muualla kuin Suomessa, ponin Shetlannin saarilla ja koiran Karjalassa. Ponien kaviot saadaan kuntoon Vuolen kavioo -lorulla ja siihen liittyvällä jalkaterän hieronnalla. Se on hauskaa ja turvallista koskettamista. Lapset maalaavat Pritneyn ja Turren seurassa käden mallisen hevosen, ja mentoriohjelman lopuksi lapset käyvät sanomassa ponille heipat. Lyhyessä ajassa fokus löytyy näinkin pienille lapsille, joista osa ei vielä kävele, ja joilla tutti pysyy suussa. Kontaktia Pritneyhin luodaan katsomalla ponia silmiin, niin kuin vuorovaikutuksessa yleensä tehdään. Tutkijamentorin kokemus vierailusta ja onnistunut ponikontakti piirtyy tutkijapäiväkirjaan näin: ”Tuli tunne, että me vain olimme mahdollistamassa Pritneyn vierailun.” (TP S1–3, 19.8.2019)

Aikuinen mahdollistaa nukan vierailun. Lapsi kuuntelee nukkea. Nuketuksen salaisuus on katsekontaktissa. Nukan katse on se, mitä katsoja siinä näkee. Lapsi voi laulaa ponille. Kun lapsi kuulee Pritneyn esittelevän itsensä, myös lapsi haluaa kertoa itsestään. Tällainen tutustuminen on tärkeää jatkotyöskentelyn kannalta; millainen on ensivaikutelma ja millaisia tunteita, emotionaalisia kontakteja syntyy. Nämä määrittelevät pitkälle myös luottamusta ja kannattako toiseen tutustua.

Lapset rohkaistuvat yksi kerrallaan kertomaan, millaisista asioista kukin pitää. Päiväkodin aikuisen kommentti hetken jälkeen on, että ”lapset kuuntelevat Pritneytä eikä niinkään meitä, ja että aremmatkin uskaltautuivat ja lämpenivät jo näin ensimmäisellä tutustumiskerralla” (TP, V3–5, 20.8.2019). Lapsi voi käydä kuiskaamassa ponille nimensä, voi rapsuttaa ja halia. Lapsilla on tarve kertoa ja ilmaista itseään. Ponin esimerkin kannustamana myös lapset haluavat kertoa Pritneyle itsestään. Lapsi voi nostaa kätensä ja kertoa, että pappa on mennyt taivaaseen. Toinen kertoo, kuinka hän osaa kalastaa ja kolmas kertoo mummolasta. ”He paljastavat ponille asioita: pidän mustaherukoista, bensa-autoista jne. Lapsi myös huomaa, että ponilla on nukettaja, nukan haltija, jonka välityksellä voi tehdä tarkentavia kysymyksiä.” (TP, K3–5, 20.8.2019.) Näin luodaan yhdessä tuttavuutta. Lisäksi tarvitaan aikuinen, joka kuuntelee ja ohjaa tilannetta.

Aamun mentorointivierailun jälkeen lapsi juoksee pihalla tutkijamentoreiden luo ja ojentaa hiekkalapiota näyttille: ponille halutaan näyttää aarteita, siinä on kolme kiveä. Tutkijamentorit kirjoittavat näkemäänsä, kuulemaansa ja kokemaansa muistiin: ”Mentorointia ajatellen alamme heti alusta pitäen dokumentoida toimintaamme: otamme valokuvia, videoklippejä, kirjoitamme reflektiot hetken jälkeen. Luemme myös teoriaa nukeista ja sosiaalisemotionaalisesta tutkimuksesta.” (TP, V3–5, 20.8.2019.) Lahja voi olla myös ei-materiaa, kuten laulu. ”Päiväkodin pihalla on touhua ja ääntä. Lapset huomaavat meidät ja juoksevat luoksemme kysyen, missä Pritney on. Kerromme, että Pritney pysyttelee piilossa, koska sitä jännittää. Lapsi sanoo, että hän voi laulaa ponille ’Piipii pikkuinen lintu.’” (TP, K3–5, 20.8.2019.) Lapsi alkaa laulaa ponille ja näin haluaa rohkaista ponia. Pian koko ryhmä laulaa ja näin kannustaa ponia esiin. 3-5-vuotiaat ottavat käsinuken kanssa seurustelun leikkinä, johon voi sujahtaa.

Ponitoimet ovat eri ryhmien parissa luonnollisestikin erilaisia. Poni voi olla aamu-uninen, eikä jaksaisi nousta turvahatustaan esiin. Lapset ehdottavat Ihahaa-laulua, ja sen myötä Pritney voisi reipastua. Näin tapahtuukin. Lapsi huomaa, että omilla teoilla voi vaikuttaa asioihin. Lapsi haluaa tukea pienempäänsä, jota nukke jo kokonsa puolesta edustaa lapselle. Lapsi voi kannustaa ponia vuorovaikutukseen ja voi olla aktiivisessa nukkeen toimissa. Tämä käy myös toisin päin. Poni opettaa lapsille laulun ”Minä olen Pritney” ja se riemastuttaa. Moni lapsi kertoo, millaisista leikeistä he pitävät ja miten poni voisi tulla mukaan leikkikaveriksi. On myös pelileikkejä, joihin Pritney sopisi mukaan: Starwars, Minecraft, Lego-leikit ja muut animaatiot ovat vahvasti osan lapsista arjessa mukana. Pritney osaa myös villitä ja sen jälkeen rauhoittaa. Päiväkodin aikuinen toteaa hetken jälkeen, että nyt tulivat ilo ja riehakkuuskin Pritneyn piirteinä hyvin esiin, ja miten lapset ovat hienosti läsnä ja sujahtavat tarinan sekä mielikuvituksen maailmaan. Ponin kanssa ei koskaan tiedä, mihin hän johdattaa osallistujat – ja se on hyvä. Hetket suunnitellaan huolella etukäteen, niiden sisällöt ja materiaalit, aktivointileikit ja laulut, mutta koskaan ei voi tietää, millaisiin tunnelmiin hetki vie ja millaista juttua milläkin kerralla lasten parissa kehkeytyy.

”Tämän aamun tunteena oli ilo, hassuttelu, myös villiintyminen ja sisäinen kihelmöinti yhdessä oli sallittua” (TP, K4–6, 21.8.2019). Lapsi voi tulla ponin luo, kuiskata sen korvaan, että ”voitais laulaa Pritney-laulua niin villisti, että kikatettais” (TP, K4–6, 21.8.2019). Tutkijamentorin mielessä tällainen lapsen toive riemastua on tarpeellista, mutta aina sellaiselle ei ole tilaa päiväkodin ohjatuissa hetkissä. Tutkijamentoreina ajattelempa myös, että yhdessä riemuitseminen on eri juttu kuin yksin. Kun pienissä huonetiloissa on samanaikaisesti koolla toistakymmentä lasta ja parhaimmillaan viisi aikuista, syntyy ääntä ja tapahtumia. Struktuurin merkitys on ilmeinen: mitä tehdään, millä tavoin, minkä aikaa ja millaisin aktiviteetein. Lapsilla on paljon asiaa ja he tarvitsevat aikuisia, jotka kuuntelevat. Usein puhutaan päiväkodissa sen tärkeydestä, että lapsi oppii puhumaan vuorollaan ja kuuntelemaan. Tutkijamentoreina koemme, että tämä sama pätee myös aikuisiin. Kuuntelemisessa aikuisella on harjoittelun varaa (TP, K4–5 21.8.2019).

”Pienten (1–2) ryhmässä laulu luo tutustumispintaa ja rentouttaa. Laulamme lasten kanssa heille entuudestaan tuttuja lauluja ja Pritneyn

omaa laulua. Käymme jokaisen lapsen nimen yhdessä laulaen. Oma nimi on tärkeä ja siinä tulee henkilökohtaisesti huomioiduksi. Muutama tulee ottamaan lähikontaktia käsinukkeeseen.” (TP, P1–2, 22.8.2019.)

Päiväkodin aikuinen kertoo hetkemme jälkeen huomioistaan, kuinka ”Masa ja Enska yllättivät, että poni niin rentoutti” ja kuinka ”Kerkko ei välttämättä hyväksy uusia aikuisia, mutta Pritneyn nukettajan syliin hän tuli useampaan otteeseen.” (TP, P1–2, 22.8.2019.) Tutkimuspäiväkirjaan kirjataan havainto: ”Lapset olivatkin kovin tuttavallisia meitä uusia aikuisia kohtaan, mikä kertoo myös siitä, että ryhmässä on turvallista olla” (TP, P1–2, 22.8.2019.)

Esiopetuksen ryhmässä lasten tarve kertoa ja saada kerronnalleen kuulija on tutkijamentoreiden havaintona ilmeinen, ja tämä näkyy kontaktihakuisuutena:

”Lapset ottavat Pritney-nuken todesta, he halaavat sitä yksi kerrallaan, silittäminen ja hoivaaminen tulevat luonnostaan. Lapsella voi olla myös tarve johonkin turvaobjektiin, kun tunteet nousevat pintaan. Millaa poni lohdutti osoittamalla empatiaa.” (TP, HE6, K4–6, 22.8.2019.)

Lapselle oma ja kaverin nimi ovat tärkeitä. Lapset kertovat mielellään siitä, mistä he pitävät. Leikkiminen on tärkeää ja monenlaista mieluista tekemistä löytyykin. Kun juttuaihe on lapselle mieluista, hän jaksaa istua, keskittyä ja kuunnella yhdessä Pritneylle kerrottuja asioita ja ajatuksia.

”Henkilökunta kiittää, että meillä on hyvä paketti. Päiväkodin aikuinen toteaa, että oli merkitseviä kohtaamisia lapsilla Pritneyn kanssa. Yksi erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi haluaa opettaa ponille palapeliä, sillä Pritney on kertonut, että palapelin kokoaminen on hänelle hankalaa. Onkin ilmeistä, että lapset haluavat osoittaa empatiaa myös leluponille. Poni on yhteinen leikki ja totta.” (TP, J3–4-vuotiaat, 23.8.2019.)

Frans de Waalin (2018, 137) näkemys ihmisen ymmärryksen alusta liittyy olennaisesti lapsuuteen:

”Ihmislasten ymmärrys muiden tarpeista ja haluista kehittyy vuosia ennen kuin he tajuaavat, mitä muut tietävät. He lukevat ”sydämiä” paljon

ennen kuin mieliä. Tämä viittaa siihen, että olemme sivuraiteella, kun yritämme kuvata tätä muita koskevien, abstraktia ajattelua edellyttävien teorioiden avulla. Nuorella iällä lapset tunnistavat esimerkiksi, että pupuaan etsivä lapsi ilahtuu löytäessään sen, kun taas koiraa etsivä lapsi ei ole kiinnostunut pupusta. Heillä on ymmärrys siitä, mitä muut tahtovat.” (de Waal 2018, 137.)

Tämä on juuri sellaista empatiaa, jota päiväkodissa käsinuken kanssa harjoitellaan. Aina kontakti ryhmän kanssa ensi tapaamisella ei avaudu, etenkin kun on kyse kielellisesti monikulttuurisesta ryhmästä. Lapset kuitenkin puhuvat eläimistä, kissoista, ja sen myötä leikistä saadaan yhteinen.

”Pritneylle näytetään, miten Faaraon kissa -laululeikki menee. Pritney saakin haleja, vaikka osa vielä vierastaa. Onkin paikallaan, että lapsi saa olla se, joka tietää ja osaa. Näkyi iloisia ilmeitä ja lapset pyrkivät tulemaan lähelle.” (TP, ES4–6, 23.8.2019.)

Lapset istuvat odottavan näköisinä lattiatyynyillään. Tarpeisto on valmiina. Aloitamme kumauttamalla äänimaljaa; kerromme, että Pritney on käynyt Nepalissa ja tuonut sieltä äänimaljan. Lapset seuraavat ääntä, kun tutkijamentori kiertää malletilla kulhon reunoja. Ääni on lapsille uusi, se kiinnostaa. Ponin ja nukettajan vuoropuheluna lapsille kerrotaan päivän teema, postiasia. Seuraavaksi tulee Turre, ja dramatisoidaan nuketuksen ohessa kirjeistä, kuinka Pritney niitä jakaa, mutta hän itse ei ole niitä saanut. Matti vastaa paikaltansa tähän ponin huoleen, että hänellä on Pritneylle kotona postia. Myös toiset myötäilevät, että he voivat tehdä postia Pritneylle. Annamme Pritneyn oman postilaatikon ryhmälle. Laulamme Ponin pikapostilaulun, juttelemme postinkuljetuksen historiasta, kuinka ennen vanhaan Amerikoissa, ennen kuin oli edes junia, pienet ponit satuloitiin postilaukuin, ja näin saatiin kuljetettua pitkienkin matkojen taa kirjeitä ja kortteja, ja kuinka tuntui hyvältä saada postia. Leikimme kavion vuolua ja Turren tepastelua lorukorttien mukaan. Eläväinen ryhmä keskittyy hienosti, ja lopulta ohjeistamme lapsia postikorttityöskentelyyn neljän lapsen ryhmissä. Levitämme maalia omalle kämmenelle ja painamme käden jäljen korttipohjalle. Värit ovat

ruskeaa ja valkoista, ja viiden sormen painojäljistä tulee poneja, joilla on neljä jalkaa ja häntä. Matti on luonut nopean kiintymyksen Pritneyhin, jonka hän haluaa viereensä myös maalaamisen ajaksi. Pritneyn ja Turren draama-alustuksen aikana henkilökunta voi seurata lasten ilmeitä ja eläytymistä. ”On selvää, että jo tässä vaiheessa poni on odotettu vierailija. Poniin on sijoitettu tunteita ja luotu näkymätön side. Reflektoivassa keskustelussa henkilökunnan toiveena on, että käsitteisimme jollakin kertaa satuttamisen teemaa, sillä sellaista ilmenee ryhmässä. Ajattelen, että ponin kaviopotku käy kipeää, eli konkreetit asiat merkitsevät, ja idea satuttamisen tematiikasta ponimaailmassa on toimiva. (TP, teema I ponipostia, V3–5, 2.9.2019.)

Lapset tervehtivät meitä iloisesti, olemme odotettuja, on Pritney-kyselyjä. Tiukat struktuurit saa käytännössä unohtaa (esimerkiksi äänimalja hetken alussa), onhan menetelmä paperilla eri kuin käytännössä 20 lapsen ryhmässä. Lapset tahtovat kertoa, ovat juonessa mukana intensiivisesti, malttamattomia odottamaan omaa vuoroaan kertoa ja osallistua – tämä vaatii harjoittelua. Heillä on tunneaste Pritneyn postihuoliin. Maalaushetki on onnistunut. Hyvin meni lasten ja henkilökunnan mukaan, ”sopivan mittainen”. Pritneyn postitoiveisiin eläydyttiin niin, että lapsi lähti heti etsimään kirjettä, jonka antaisi ponille. Lohdutukseksi postihuoliin tarjottiin myös tuttipulloa, osa ehdotti ostoksille menoa ja ruokaa. Saimme henkilökunnalta palautteen, kuinka vierailumme oli tullut tarpeeseen. Aamulla myös itkuinen lapsi isän sylissä sai helpotusta eroahdistukseen Pritneyn kuvan nähdessään. (TP, teema I ponipostia, K3–5, 3.9.2019.)

Kuva 3. Turre ja äänimalja ovat mukana menetelmän alkuorientaatiossa päiväkodissa ennen retkelle lähtöä (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Taulukko 1. Esimerkkejä neljän kuukauden teematyöskentelystä.

Teema ja tunne-työskentely	Sisältö	Viittaus, lähde-esimerkki
1 TUTUSTUMINEN jännitys ja luottamus	Draamasopimus lapsiryhmän ja henkilökunnan kanssa, eli käytänteet. Pritney esittäytyy, tutustuu ryhmään. Mistä lapsi on kiinnostunut?	"Esikoululaisen mielikuvitus on voimakas. Hän harjoittelee kuuntelemista ja kertomista. Ryhmätaidot ovat merkityksellisiä, monenlaiset persoonat joutuvat sopeutumaan pienessä huonetilassa toisiinsa ja vaihtuviin tilanteisiin. Joudutaan omaksumaan paljon ja ilmaisemaan itseään." (22.8.2019 HE6)
2 PONIPOSTIA ilo, odotus, pettymys	Turre esittäytyy. Ystävyys, kirjeet ja postikortti-työskentely väritys: Pritney-paperinukke	"Lapsen silmät katsovat luottavaisina kaikkea mitä teemme. ... On ihan erilaista olla tällaisessa ryhmässä – jossa aikuisella ei ole tarvetta säätää tai kontrolloida." (TP 5.11.2019 ES4–6)
3 RETKELLÄ JA NÄYTTELYSSÄ kannustamisen ja onnistumisen emootiot	Liikkumisen iloa Retki, keppihevoseet, hevosenkengänheitto, eväät, Sibelius-boksit aarteita varten väritys: Pritney ja Turre hyppivät esteitä	"Tunnelma pysyi virkeänä ja toiminnallisena. Lasten hymyjä (ja aikuisten) on ihana nähdä. Mielihyvää ainakin lapset tästä saavat." (TP 18.9.2019 J3–4)
4 UPEA ELÄIN JA HOITAMINEN hellät tunteet ja hoiva, kiintymys	Terveystarkastus Pehmohierontaa ja lääkärileikkejä Pepi ja eläinpuiston Pritney -kirja, Pritneyn ja Turren hoito, Pritneyltä kortti väritys: Pritneyn varusteet	"Mittaamme kuumetta, annamme lääkettä ruiskulla, kuuntelemme sydäntä, tarkistamme korvat, kynnet. ... Tunnelma oli inspiroitunut ja iloinen. Eläimiä hoidettiin, niistä kerrottiin ja mielikuvitus oli valloillaan, tunteita paljon." (TP 18.11.2019 K4-6)

Teema ja tunne-työskentely	Sisältö	Viittaus, lähde-esimerkki
5 ELÄINYSTÄVÄT sanoitan myönteistä	Lukuehmot Luen ja tarinoin Anni ja ihana pentu -kirja, omat ehmot mukana, pehmoeläimille kirjan lukeminen, lääkärintarkastus eläimelle väritys: Pritneyn eläinystävät	"M. eläytyi kovin ja J. keskittyi lukuehmon kanssa. Lapsi joka alussa ei juuri vilkaissutkaan meihin (kielimuuri) halusi osallistua kaikkeen. Ja tärkeät loppuhalit." (TP19.11.2019 ES4- 6)
6 OOPPERA yksinäisyys, ikävä, rakkauden tunteet	Musiikki herättää tunteita ja Rakkauskortit Ooppera, pääsyliput, omalle rakkaalle (kartongille piirros) sydän väritys: Rakastan ystävääni	"Pritneyn kanssa oli herkkä hetki. Halattiin. Pritney sanoi A:lle, että olet ihana, minulla on ollut sinua ikävä. A. vastasi, että minulla on ollut sinua ikävä. ... T. tuli ja kertoi, että oopperamusa meni tunteisiin, että, oli näyttänyt osalla että voi tulla kyynele silmiin." (26.11.2020 P1–2).
7 BALETTI keskityn ja osaan huumori	Tanssiaisit ja draaman lajeja Balettitunnilla, marionetit, musiikkiliikunta väritys: Pritney tanssii balettia ja Turre luistelee	"Oli touhua. Osa meni pieniin kolmen ryhmiin ja jutteli tarinaa tanssiaisista. Osa innostui heti ammattinukeista." (2.12.2019 HE6)
8 JOULU jäähyväiset ja joulun odotus ikävä ja kaipuu	Päätös Jouluinen tarina "Lumipuu" Pritneyn joulukuuseen väripallot väritys: Turren ja Pritneyn joulukuusi	"Minulla tulee Pritneytä ikävä." Kyllä me pidämme Pritneyn serkusta hyvää huolta. Sillehän vois tehdä vaikka karsinan." Tehdään sille pahvilaatikosta koti." (TP 9.12.2019.)

2.4 Tulokset

Tässä luvussa kerrotaan neljän kuukauden aikana kertyneet kokemukset ja Rinnalla-hankkeen tulokset kahden tutkijamentorin kenttätutkimuksesta kahden päiväkodin kahdeksan lapsiryhmän parissa. Pritney-menetelmän soveltuvuutta varhaiskasvatukseen arvioidaan lasten kokemusten, tutkijamentoreiden havaintojen ja päiväkodin aikuisten kokemusten ja muistiinpanojen pohjalta. Tuloksissa ollaan kiinnostuneita erityisesti nukketoimintojen ja monitaiteiden herättämisestä sosiaalisemotionaalisista

hetkistä ja näihin liittyvistä ilmaisuista. Lopuksi esitetään mentorointiin liittyviä havaintoja.

Pritney-menetelmän soveltuvuudesta varhaiskasvatukseen

Kahden päiväkodin lapsiryhmissä toteutettiin 38 mentorointipäivää Pritney-menetelmän avaamiseksi neljän kuukauden ajanjaksolla. Kaksi tutkijamentoria vieraili kussakin ryhmässä reilun tunnin kerrallaan. Ryhmiä oli kahdeksan. Pritney-menetelmän vierailuihin osallistui 134 lasta ja 28 aikuista. Kahdeksan vierailun ja teematyöskentelyn aikana pedagogisen Pritney-käsinuken mukaisesti toteutettiin lastendraaman lajeja, monitaiteita ja teemoihin kytkeytyvää tunnetyöskentelyä.

Nukke aktivoi ja alkaa elää lasten mielessä ja leikeissä. Ponista puhutaan myös kotona. Lapset haluavat antaa ponille lahjoja, tuoda kotoa tarroja, piirustuksia, kirjeitä, pipareita, pikkuesineitä. Mentorointivierailujen myötä Pritney kannustaa myös tarinoimaan ja lukemaan lukuponille: nukelle jutellaan, Pritneyn kotioloista ollaan kiinnostuneita, ponia hoidetaan ja nukelle luetaan kirjaa.

Kuvauksia lasten kokemuksista

Lapsen ilo, innostuneisuus

Kikatusta ja innostusta

”Lapset olivat iloisia ja nauroivat paljon.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio K4–6, 2.12.2019)

”Huvittuneisuutta: kikatusta balettitossuista ja sukkahousuista. Innostusta kokeilla marionettinukkeja.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio K4–6, 2.12.2019).

Kuva 4. Baletti-teemassa tutustuttiin marionettinukkeihin ja käsinukkeihin osallistumalla tanssiaiisiin (Kuva: Pirjo Suvilehto).

”Uteliaisuus, ilo” (TP, HE6, 2.12.2019)

”Lapset olivat innoissaan.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio J3–4, 11.9.2019)

”Lapset olivat hiljaa ja kiinnostuneita. Ilmeet olivat hyviä.” (Vihkopalaute J3–4, 25.9.2019)

Tunteet, empatia, osallistuminen

Myötätuntoa ja kaverin hoitamista lääkrileikissä

Itkua, kiukkua, ikävää ja jännitystä

”Kerralla lapsilla noussut tunteita ’pintaan’.” (Loppupalaute V3–5)

”Avoimuutta ja rohkaistumista havaittu ujoimmissa lapsissa. Hellyyttä ja herkkyyttä enemmän ilmassa.” (Loppupalaute V3–5)

”Lapset ovat avautuneet yllättävän syvällisistäkin asioista.” (Vihkopalaute V3–5, 23.9.2019)

”Lapset osoittavat Pritneyle hellyyttä, haleja ja pusuja.” (Vihkopalaute V3–5, 23.9.2019)

”Lapset olivat lumoutuneita. He myötäilivät liikkeellä (heijaus) osassa lauluja, he toistelivat laulujen sanoja eli kuuntelivat.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio P1–2, 26.11.2019)

”Musiikki välittää ja herättää tunteita lyhyen elämäkokemuksen omaavillakin, vaikkei ymmärtäisi ainuttakaan sanaa.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio P1–2, 26.11.2019)

Nukke tunteiden kanavana

Kuiskutusta korvaan sekä kirjoitettuja ja piirrettyjä viestejä; halaamisen tarve ja itkuun lohtu

”Lapset ovat ihastuksissaan nukeista. Osalla lapsista vähän jännittää, kun mentorit tulevat, oopperaesityksessä nukke pelotti.” (Loppupalaute S1–3)

”Lapset innostuneista käsinukeista - hahmoista. Puhuvat niistä kotona.” (Loppupalaute V3–5)

”Käsinuken käyttö helpottanut kommunikointia, tunteiden nimeäminen ollut merkityksellistä.” (Loppupalaute HE6)

”Myötätunto hahmoja kohtaan” (Loppupalaute J3–4)

”Pritney tullut osalle lapsille leikkeihin.” (Loppupalaute K3–5)

”Pritney puhutti lapsia kotonakin ja jonakin aamuna päiväkotiin tuleminen helpottui, kun katseltiin yhdessä Pritneyn korttia ryhmähuoneen seinällä.” (Vihkopalaute syyskuu 2019, V3–5)

”Ooppera oli hirveä, kun se lauloi ooooo-oooooo.” (lapsen kommentointia, vihkopalaute V3–5 syyskuu 2019)

”Pehmoeläimet ovat heränneet eloon ja tulleet leikkeihin mukaan.” (Loppupalaute P1–2)

”Lapsille on Pritney jäänyt hyvin mieleen ja puhuvat siitä yhä useasti.” (Loppupalaute SE4–6)

”Käsinuken käyttö helpottanut kommunikointia. Tunteiden nimeäminen ollut merkityksellistä.” (Loppupalaute HE6)

”Iloisuus ja innostus eläimen hoitohetkellä. Kaikki lapset innostuivat, jopa ujoimmat uskaltautuivat hoitamaan.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio K4–6, 4.11.2019)

”Eläinten harjaus rauhoitti myös levottomia.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio HE 6.11.2019)

”Myös kovikset heltyvät karvakaverin käsittelyssä.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio HE 6.11.2019)

Pelkoa

”Nukketeatteri osalle liian pelottava” (Loppupalaute S1–3)

Kuva 5. Pritney-menetelmässä lähetetään postikortteja ja kirjeitä: lapsiryhmille ponipostit olivat mieluisia (Kuva: Jaana Keränen).

Kirjallisuusterapia, tarina päiväkodin käytänteissä

Kirjallisuusterapia kiinnostaa ja kirjat ovat tärkeitä, mutta ei niitä välttämättä hyödynnetä kehityksellisen kirjallisuusterapian tavoitteiden mukaisesti. Lukuhetket ilahduttavat, mutta osan ryhmistä kanssa ne koetaan haasteellisiksi ryhmän ison koon vuoksi.

”Lapset jaksoivat kuunnella tarinaa. Käsinnuket ja rekvisiitta teki tarinahetkestä mielenkiintoisen lapsille. ... Tarinahetki oli monipuolinen ja lapsia innostava” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio K 2.12.2019)

””Minulla tulee Pritneytä ikävä’, tyttö sanoo useampaan otteeseen. ’Kyllä me pidämme Pritneyn serkusta hyvää huolta. Sillehän vois tehdä karsinan’. ’Ja antaa heiniä’, L. jatkaa. ’Tehdään sille pahvilaatikosta koti’.” (TP teema 8, Jouluku, 9.12.2019)

”Itse olen myös kiinnostunut kirjallisuusterapiasta, joka on yksi hankkeen menetelmistä ja opin siitä aina mielelläni lisää” (Päiväkodin aikuisen loppupalaute S1–3)

Mentorointi

Tutkijamentoreiden ajatuksia ja kokemuksia mentoroinnista

”Uusia tapahtumia on tiiviinä pakettina. Lapsi, josta sanotaan, että hän tarvitsee erityishuomiota, osoittautuu meidän silmissämme empaattiseksi ja reaktioiltaan näppäräksi, ja hän taitavasti seuraa tarinaa. Maalaushetkessä päiväkodin aikuinen pyrkii rajoittamaan lapsen tapaa maalata, johon tutkijamentori ystävällisesti sanoo, että lapsi saa tehdä omalla tavalla.” (J3–4, 6.9.2019)

Lainaus päiväkirjasta kokoaa tutkijamentorin ajatuksia ja tunnekokemusta:

”Aikuisen säätäminen siitä, mikä on oikein tai väärin tehty – *et nyt kuunnellut ohjeita* – ei kuulosta luovan ilmaisun yhteydessä hyvältä. Osalla lapsista löytyy hienomotorisia taitoja tarkemmin, osalla ne ovat harjaantumassa, ja harjoitteluun on annettava lupa ja vapaus ilman, että aikuinen arvostelee, saatikka tyrmää. Lapsi voi nauttia värien ja pensseleiden käsittelystä – he ovat todellisia taiteilijoita. On intiimejä hetkiä, kun kyykistyn kuuntelemaan, mitä lapsi haluaa kertoa. Usein en saa selvää, mutta kuuntelen. Nämä ovat Pritneyn aktivoimia taiteen ja tunteen yhteenliittymiä. Näistä voisi tulla hyviä muistijälkiä säännöllisesti toistuessaan, ajattelen ensimmäisen teemavierailun reflektiossani. Päiväkodin aikuisen tarve sanoa ”ei, ei noin, nyt et malttanut kuunnella” lapsen taidekokeiluissa on usein toistuessaan alku ikävälle muistijäljelle. Jälki syöpyy mielen alisiin kerrostumiin. Onkin tärkeää tiedostaa, mitä kasvattajina ’teemme’, millaisia ideoita haluamme lasten parissa toteuttaa. Taiteen vapaus on tärkeä. Saa kokeilla, sotkea, eläytyä, tehdä omalla tavalla. Me emme tiedä, mitä lapsen mielessä liikkuu. Elämykset ja näkymättömät olennot kansoittavat huonetta, jossa Pritneyn kanssa liikumme.” (TP teema I ponipostia, J3–4, 6.9.2019.)

Varhaiskasvatuksessa kasvattajan on saatava henkinen yhteys lapseen, jos haluaa tätä ohjata ja olla lapsen kanssa vuorovaikutuksessa. Aikuisen on ansaittava lapsen lupa ohjata ja kasvattaa. Jalangon (2014) mukaan vuorovaikutus toisten ihmisten ja eläinten kanssa kehittää lasten aivoja, neuronit ja synapsit kehittyvät kokemuksista. Kokemukset ystävällisyydestä ja pelosta jättävät meihin jälkensä (Jalongo 2014). Varhaisella vuorovaikutuksella on suuri merkitys elämäämme. Pohjamon (2016, 78–79) mukaan varhaiset kokemuksemme jättävät jäljen tunteidemme dynamiikkaan, vaikka kokemukset unohtuvat mielestämme ajan saatossa. Tunteidemme dynamiikka vaikuttaa, miten koemme taidetta ja luomme itse sitä (Pohjamo, 2016, 78–79). Varhaislapsuuden kasvatuksella on erityinen merkitys, koska pienen lapsen kokemukset muovaavat elinikäisen uskomusten, arvojen ja asenteiden verkoston (Jalongo 2014, 7).

Myönteisiä mentorointikokemuksia kertyy tutkimuspäiväkirjaan:

”Laulamme Hyvää huomenta -laulua: kättelemme, heitämme lentosuukkoja, silitämme, halaamme ja laulamme uutta laulua. Lapset lähtevät hienosti mukaan. Henkilökunta ottaa meidät mentorit hienosti vastaan, itsekin osallistuen, ja Pritney saa vierailun lopussa ensimmäiset postit laatikkoon. Lapset hoksaavat heti, että posti tarkoittaa ystävän huomioimista.” (TP, teema I ponipostia, K4–6, 28.10.2019.)

”Kun yhtään pakotusta, rajoitusta tai kieltoa ei ole, ilmapiiri on vapautunut ja keskittynyt. ... (L)apset ehdottavat laululeikkiin monenlaista tekemistä. ... On hieno tunne, kun tunnin vierailu sujuu ja siitä saa palkkioksi lasten iloa ja mukanaoloa.” (TP ES4–6. 30.10.2019.)

Parhaimmillaan lapsella on turvallista olla, häntä ymmärretään ja lapsi voi kokea tulevansa kuulluksi. Merkittävä tekijä on ryhmän pieni koko. Silloin on aikaa ja mahdollisuutta pysähtyä juttelemaan lapsen kanssa pienistä yksityiskohdista.

”Tuokion lopussa juttelen lapsen kanssa hänen maalauksestaan, sen nimi on *Iso puu*. Ensi katsomalta näyttää, että paperi on täynnä ruskeaa väriä, ja kun lapsen kanssa juttelee maalauksesta, tietenkin se on puun

runko. Toisessa maalauksessa on äiti ja vauva, ja heillä molemmilla on tukkapinnit, lapsi kertoo.” (TP ES4–6, 30.10.2019.)

Tutkimuspäiväkirjaan kirjattu kokemus ensimmäisen viikon mentoroinnista kertoo intensiteetistä, jolla etnografiseen mentorointitutkimukseen on lähdetty:

”Viikko on ollut raskas mutta antoisa. Mentorina kokee tunteita ja kuluttaa energiaa uusien tilanteiden ja ihmisten kohtaamiseen. Parityöskentely ammattitaitoisen kollegan kanssa on merkittävä tuki. Rinnalla-tutkimus on valtava ponnistus: on hurjasti sisältöä. Tärkeää on hahmotella omia rajoja, mihin kykenee, millaisella panostuksella.” (TP, mentoroinnista ensimmäisen viikon jälkeen 7.9.2019.)

Mentoroinnissa työntekijä tuottaa ja ylläpitää tulkintoja ammatillisuudestaan, osaamisestaan ja päivähoidon työelämästä (Väljærvi 2019, 51). Näiden aktiivinen työstäminen arjessa tarkoittaa valmiutta myös muutoksiin. Ammatilliset vaatimukset muuttuvat yhteiskunnan asettamien muutostarpeiden myötä, ja yksittäinen ammatinedustaja, varhaiskasvatuksenopettaja, pyrkii omassa työssään mukauttamaan ammatillisuutensa näitä odotuksia vastaaviksi. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi täydennyskoulutusta, johon henkilö haluaa osallistua ja kehittää omaa ammatillisuuttaan.

Mentoriparina meille konkretisoituu, miten monenlaista mentorointi vaatii:

- a) sisältöjen suunnittelua vierailulle jokaista ikäryhmää ajatellen
- b) toteutusta ja hetkeen sopeutumista, toiminnan kasassa pitämistä isoissa ryhmissä ja silti yksilön kuulemista sekä hänen ilmaisunsa tukemista
- c) aikuisten kohtaamista: päiväkodeissa on pinttyneitä, vanhakantaiselta kalskahtavia toimintamalleja tai käsityksiä ja näiden asianmukainen, ystävällinen kommentointi ja kommenttien sulattelu vie aikaa

- d) mentorointi-idean ”edelleen välittämistä” päiväkodin henkilökunnalle, jotta tämä siirtyisi käytäntöön ja taide- ja kerrontamenetelmiin kannustamista
- e) samanaikaista tutkimusaineiston keruuta sekä toiminnan reflektointia.

Rajalan ja kollegoiden (2017) mukaan varhaiskasvatusympäristöjen toimintakulttuurin kehittyminen ja uudistuminen edellyttää vanhojen toimintamallien uudelleen arvioimista ja analysointia sekä uusien tapojen kokeilua ja vakiinnuttamista käytäntöön. Uuden mallin juurtumista edistää varhaiskasvatusyhteisön sitoutuminen muutokseen (Rajala ym. 2017, 179). Vanhojen toimintamallien muutostyö vaatii muun muassa aikaa, sitoutumishalua, rohkeutta ja kriittisyyttä omaa toimintaa kohtaan. Ajallisesti lyhyt mentorointityöskentely Pritney-menetelmän parissa ei näitä muutoksia tuo, mutta ajatuksia ja tulevaisuuden suunnitelmia se voi henkilökunnan mielessä herättää.

Neljän kuukauden jaksolla tehdään väistämättä huomioita ajattelumalleista, jotka mietittyvät. Lapsen ehdotus voidaan ohittaa aikuisen ennakkoluuloisella näkemyksellä esimerkiksi eläinten ominaisuuksista: Lasta voi viehättää aasi lajina. Aikuiselle aasi taas edustaa tyhmyyttä, mutta 3–4-vuotiaat eivät arvota eläinlajeja. Aikuinen luo ennakkoluulot tai rajaa eläinten ominaisuudet. Aasi on herkkä ja hieno eläinmaailman edustaja siinä missä käärme, sika, perhonen tai kärpänen.

Myös toinen seikka mietityttää: Pritney-vierailujen tarkoitus on viedä onnistumisen kokemisen mahdollisuuksia lapsiryhmään ja yksittäiselle lapselle. ”Ryhmässä on lapsi, upea eläytyjä, ihanasti kiinnostunut ja nopea kommunikoimaan. Juuri hänenlaisten kanssa me haluamme työskennellä.” Useampi päiväkodin aikuisista kehottaa rajoittamaan lapsen kommunikaatiota, mikä ei tunnu oikealta – erityisesti kun olemme draaman ja vapaan ilmaisun idealla liikkeellä. ”Ensimmäisen viikon jälkeen oma tuntemus on väsynyt, mietтелиäs ja lapsikontakteista kiitollinen mieli. Inspiraatioita on kertynyt paljon, ja mentorikollega on korvaamaton tuki” (TP 7.9.2019.)

Kun aikuinen sanoo mentoreille, että tämä lapsi ei jaksa keskittyä tai tämän lapsen pitää olla tässä ja oppia olemaan hiljaa, että muutkin lapset voivat puhua ja niin edelleen, on kyse hallinnasta, jota ohjaa ennakkokäsitys lapsen kiinnostuksesta tai kyvystä keskittyä ryhmässä toteutuviin aktiviteetteihin.

”Päällepäsmäri, oli päiväkodin aikuisen nimitys niistä lapsista, jotka osallistuvat siten, että hiljaisemmat eivät saa mahdollisuutta ilmaista. Keitä nämä ’päällepäsmärit’ tässä esikoululaisten ryhmässä olivatkaan, sitä en huomannut – upeasti lapset osallistuivat lauluihin, leikkeihin, maalaamiseen ja Pritneyn ja Turren episodeihin. Postiasia suorastaan ryöstäytyi innostuksesta ja viestejä kertyi heti kerralla paljon, tuli halauksia ja rutistuksia, ’Rakas Pritney’ luki viestissä. Pritney herätti suojelemisen tunteita lapsissa. Ponia haluttiin kannustaa ja ponin asiaa kuunneltiin. Aikuiset olivat aluksi täynnä ennakkokäsityksiä, jopa vastustusta olin aistivini.” (TP, teema I ponipostia, HE6, 28.10.2019.)

Päiväkodin arjessa näkyy selvänä suuren ryhmän mukanaan tuomat haasteet, etenkin toimintahetkissä. Luovien aktiviteettien, kuten teatterileikin, laulun, loruttelun ja tanssin aikana kuitenkin ilmaisun vapaus on sellainen, johon lapsia kannustetaan. Onkin ristiriitaista, jos draamahetkessä Pritney innostaa lapsia kommunikaatioon, ja toisaalta henkilökunta pyrkii kerta toisensa jälkeen vaientamaan tietyn lapsen, vaikkapa esimerkin Matin, inspiroituneita kommentointeja sillä verukkeella, että pitää opetella keskittymään. Karvin raportin mukaan henkilökunta mainitsee varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen haasteina muun muassa ryhmien heterogeenisyyden tai lasten osoittaman kiinnostuksen puutteeseen liittyvät syyt (Repo ym. 2019, 161) ja toteavat, että ”kyse on vähintäänkin osittain henkilöstön osaamiseen liittyvistä puutteista. Vastauksissa henkilöstö toi esiin oman osaamisensa puutteita varhaiskasvatuksen sisältöihin ja varhaiskasvatussuunnitelman toteuttamiseen liittyen.” (Repo ym. 2019, 161.)

Kuva 6. Jokainen lapsiryhmä sai oman postilaatikon, jonne sujauteltiin Pritneylle kirjoitettuja kortteja (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Mentorointivierailujen aikana tunteiden kirjo näkyy niin aikuisten kuin lasten parissa, ja erityisesti lapsen itku ja ahdistuksen ilmaisut pysähdyttävät. Ymmärrämme, että ero vanhemmista, kiintymyskohteesta voi aiheuttaa ahdistusta. Kiintymykseen liittyy vahva tarve turvan, hyvänolon ja lohdun etsimiseen (Hughes 2011, 19, 43). Tällaisiin tarpeisiin

päiväkodin arjessa joudutaan etsimään myönteisiä ratkaisuja. Esimerkiksi vuoteen mainitseminen tarinassa herättää Mikossa koti-ikävän (TP K4–6, 19.11.2019).

Henkilökunta voi vastata erityistarpeisiin lasta kannattelevalla tavalla: ”Mikolla oli paljon asiaa, ja hän oli hyvin aktiivinen koko ajan. Lopussa, kun muut lähtivät ulos, Mikko makasi lattialla väsyneenä. Varhaiserityisopettaja oli hänen kanssaan koko ajan.” (TP K4–6, 18.11.2019.) Tutkijoina ja mentoreina teemme havainnon, että on upeaa, kun lapsi jaksaa keskittää tarmonsä hetken toimintoihin, vaikka hänellä olisikin itesäätelyn kanssa haasteita. Varhaiserityisopettaja on tukemassa tätä lasta siinä, että hän on ryhmän mukana ja saa inspiroitua. Toisen opettajan kokemus samasta tilanteesta voi olla tällainen:

”Häiritsee Mikon ja Leevin tavaton huomion saaminen – toiset taas jäävät taustalle, vähälle huomiolle. – Mikko on välillä ylikierroksilla: nakkelee lelua, välillä rauhoittuu kirjan lukemisessa ja varhaiserityisopettajan sylissä, silittelyssä.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio, K4–6, 18.11.2019.)

Lapsen itesäätelyn, hyväntahtoisen sosiaalisuuden, ryhmässä toimimiskyvyn ja psyykkisen hyvinvoinnin edistämiseksi tarvitaan aikuisen emotionaalista läheisyyttä. Lapsen olisi voitava kokea, että aikuinen on saatavilla, häntä tukemassa (ks. Hämäläinen 2019). Lapsen tarpeisiin vastaaminen voi näkyä myös näin:

”Mietinkin ovella Pritneyn halausten vaiheessa, kun päiväkodin aikuisella on tarve näpäyttää lasta. Esimerkiksi, joka haluaisi nopealla tempolla siirtyä tilanteesta toiseen, ei voi olla aina ensimmäisenä. Tällaista hän kertoi vaaleahiuksiselle hyväntuuliselle pojalle. ... Paljon on rajoituksia tässä ryhmässä. Aikuiset eivät näytä myönteisiä tunteita – ei lapsille, ei aikuisille.” (TP, HE6, 25.11.2019.)

Hämäläinen (2019) pitää vanhempien taitoa ymmärtää lapsen käytöstä, viestejä ja tunteita, ratkaisevan tärkeänä lapsen kehitykselle ja luottamuksellisten ihmissuhteiden kehittymiselle. Kasvattajat päivähoidon kentällä ovat näitä ”vanhempien korvikkeita” usean tunnin ajan vuorokaudessa, ja heillä on merkittävä tehtävä tässä yhteisessä

kasvatustyössä. Hämäläisen (2019) mukaan lapsi oppii olevansa tärkeä ja arvokas ihminen, kun aikuinen reagoi lapsen viesteihin ja käytökseen riittävän nopeasti ja sopivalla tavalla. Henkilökunta voikin varhaiskasvatuksen kentällä pohtia sekä omia että lapsen ja kollegoidensa tunteita, kokemuksia, aikomuksia tai käyttäytymistä eri tilanteissa. Sitä kautta lapsen arki voi muodostua päiväkodin arjen haasteissa ennustettavammaksi ja tasapainoisemmaksi (vrt. Hämäläinen, 2019). Lasten mielenterveydenhäiriöitä voidaan ehkäistä jo varhaisella iällä, kun toimenpiteitä kohdennetaan lapsen lisäksi myös hänen vanhempiansa, muuhun perheeseen ja sosiaaliseen ympäristöön (Väljærvi 2019, 76). Päiväkotito on lapselle merkittävä sosiaalinen ympäristö, jossa voidaan tehdä lapsen kannalta hyviä päivittäisiä kasvatustekoja ja luoda jatkumoa myös päiväkodin ja vanhempien väliselle hyvälle yhteistyölle, jonka keskiössä on lapsen hyvinvointi.

Lapselle osa päiväkodin arjen tapahtumista voi olla mieleenpainuvia ja näistä halutaan kertoa kotona. Pritneyn vierailut kerran viikossa päiväkotiryhmässä ovat tällaisia kohtaamisia. Kotona ponille piirretään kuvia ja sadutetaan viestejä, ja näitä lapsi sujauttaa päiväkodissa ponin postilaatikkoon. Silja saduttaa kotonaan ponille viestiä näin: ”Rakas Pritni. Tule joskus mulle kylään. Ihana Pritni. Tule joskus mun kaa poimimaan sieniä. Me muutetaan huomenna.” Toiselle puolelle kirjettä lapsi on piirtänyt puuväreillä hymyilevän auringon ja monivärisen laukukkaan ponin.

Kuvio 2. Teematyöskentely I sisällöt.

Varhaiskasvattajien kokemuksia mentoroinnista

Kielteisiä kokemuksia mentoroinnista

Negatiivinen palaute

"En tiedä, mikä on roolini, en ole oppinut mitään uutta." (Loppupalaute HE6) Sama kasvattaja kirjoittaa myös: "Totesin sen, että olen kasvattajana erilainen ja hyvä niin. Tunnen lapset ja niiden tarpeet ja teen niistä perusteista lähtevää työtä ja pidän siitä." (Loppupalaute HE6) sekä "Ei ole mikään muuttunut." (Loppupalaute HE6)

"Usein toimintahetken jälkeen huomattavaa levottomuutta, joka on vaatinut jälkipuinteja lasten kanssa." (Loppupalaute HE6)

Menetelmän idea yhteisestä draamasopimuksesta sallii lapselle vapauden tehdä päätöksen siitä, onko hän valmis yhdessäolon hetkeen ja

osallistumaan omien taitojen ja käsitysten mukaisesti, väärää tapaa ei ole. Tällainen draamallisen ilmaisun vapaus ei päiväkotiryhmässä onnistu silloin, jos aikuinen käyttää valtaa ja sen myötä ovat kontrolloivia sen suhteen, mikä on hyväksyttävä ja mikä paheksuttava tapa osallistua. Tällainen voi näkyä esimerkiksi aikuisen kirjoituksessa Mitä huomioita teit lapsista -kysymykseen: ”Parilla lapsella meinasi mennä ’höpöksi’, kun he alkoivat eläytymään oopperamusiikkiin.” (TP, HE6, 25.11.2019) Toinen aikuinen kirjoittaa samasta huomiosta näin: ”Pari lasta innostui esittämään äänetöntä oopperalaulua.” (TP, HE6, 25.11.2019)

Myönteisiä kokemuksia mentoroinnista

Henkilökunnan kokemuksia mentoroinnista

”Huomannut draaman merkityksen oppimisessa, lapset innostuvat, kun nukke kertoo asiasta. Lapsi pystyy samaistumaan nukan puhumaan asiaan paremmin.” (Loppupalaute K3–5)

”Olemme havainneet, että pehmot ja käsinuket ovat hyviä apuvälineitä lapsen ja aikuisen välisessä kommunikaatiossa.” (Loppupalaute V3–5)

”Ihanaa, että tuodaan erilaisia tuokioita lapsille. Monipuolisesti erilaisia tuokioita.” (Vihkopalaute K3–5, 15.10.2019)

”Nukeilla on hyvä opettaa empatiaa.” (Vihkopalaute S1–3, 16.9.2019)

”Varmuutta ryhmän toiminnan ja käytänteiden oikeasta suunnasta. Rohkeutta heittäytyä tilanteisiin.” (Loppupalaute P1–2)

”Tärkein anti on ollut huomata nukketeatterin voima!” (Loppupalaute HE6)

”Lasten innostus heijastui myös itseeni.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio K4–6, 4.11.2019)

”Mukava kun lapset osallistuivat aktiivisesti toimintaan.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio K4–6, 2.12.2019)

”Mukava katsoa lasten käytöstä ja tunteita kun erilaista musiikkia käytetään.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio, P1–2, 26.11.2019)

Huomioita päiväkodista

Osassa ryhmistä on havaittavissa kiireen tuntua, isot ryhmät ja haasteellisesti käyttäytyviä lapsia, jolloin henkilökuntakin kokee stressiä. Tämän seurauksena yksittäisen lapsen tarpeita ei ehditä aina huomioimaan ja lasta ei kohdata yksilönä vaan osana ryhmää.

Osa henkilökunnasta ei koe haluavansa muutoksia tai tarvetta uudennäköisiin käytänteisiin. Monet muutokset kuitenkin ilmenevät ajan kuluessa eikä muutoksia voi havaita saman tien. ”Emme erityisesti ole huomanneet mitään muutosta.” (Loppupalaute J3–4).

Osa henkilökunnasta myös ilmaisee, että haluaisi tietää ennakolta tulevasta toiminnasta ja voisi ehkä näin enemmän kontrolloida tulevaa:

”Toivoisimme, että me aikuiset saisimme tietää aiheista etukäteen, haluaisimme valmistella lapsia puuhiin ennen. Punaisen langan hoksauttaminen meille aikuisille näistä lasten kanssa tehtävistä tuokioista.” (Loppupalaute J3–4)

Mentoreiden toiminnasta

”Ohjaavat aikuiset ammattilaisia, huomioivat erilaisten lasten tarpeet. Hyvä kun koko ryhmä saa osallistua.” (Loppupalaute V3–5)

”Mentorit heittäytyivät rooliin ja lapset seuraavat erityisesti käsinukkeja tarkasti.” (Loppupalaute J3–4)

”Esitykset olleet monipuolisia. Esityksiin panostettu (pääsyliput, rekvisiitta). Postilaatikko ollut lapsille mieluinen. Väritystehtävät joka kerran jälkeen olleet kivoja.” (Loppupalaute K3–5)

”Lapsia kuunneltiin ihanasti.” (Vihkopalaute syyskuu 2019 V3–5)

”Pritneystä varsinkin tuli lapsille tärkeä toki ohjaajista myös. Vieraita osattiin jo odottaakin.” (Vihkopalaute syyskuu V3–5)

”Lapset ovat todella innoissaan aina, kun näkevät Pirjon ja Jaanan. Meneekö vähän jo liiallisuuksiin kun availevat ikkunoita ja huutavat parkkipaikalle? Saako rajoittaa?” (Vihkopalaute V3–5, 23.9.2019)

”Lapset kyselivät jo aamusta, onko Pritney päivä – selkeästi odottivat.” (Vihkopalaute ES4–6, 12.11.2019)

”Lämmin vastaanotto niin aikuisille kuin lapsille.” (Vihkopalaute SE4–6)

”Vuorovaikutus ollut kaikkia huomioivaa ja jokainen päässyt osallistumaan.” (Loppupalaute SE4–6)

Kuva 7. Ponin joulu on päätösjuhla. Lapset koristelevat kuusen yhdessä Pritneyn kanssa (Kuva: Pirjo Suvilehto).

”Lapset ovat hirveän luottavaisia.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio P1–2, 5.11.2019)

”Mielestäni oli mukava, että lapset saivat olla mukana omien halujensa mukaan ja kaikkihan sitten osallistuikin, osa aktiivisena koko ajan, osa ajoittain. Minulle jäi hyvä ja lämmin olo tuokiosta.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio P1–2, 5.11.2019)

”Todella ihana, inspiroiva, monipuolinen hetki. Sujuva ohjaus, ohjaajilla mukava yhteistyö.” (Päiväkodin aikuisen kirjallinen reflektio, HE6, 2.12.2019)

2.5 Yhteenveto ja suosituksia

Syyskauden tutkijamentorivierailujen aikana kehitettiin eteenpäin Pritney-menetelmää, jossa värityskuvat, laulut, laululeikit, tarinat ja teatteritoimet suunniteltiin päiväkodin lasten tarpeita ja toiveita kuunnellen. Pritney-menetelmän avulla voidaan käsitellä lapsen tunne-elämään ja vuorovaikutukseen kytkeytyviä kehitystekijöitä. 2000-luvun kasvatusilmapiiriä luonnehtii emotionaalisen läsnäolon ja kiintymyksen korostaminen pienen lapsen kehityksen ja oppimisen tukemisessa, ja näitä tavoitteita edesauttaa ennen kaikkea turvallinen ympäristö (ks. Suvilehto 2014, Hughes 2011, 19, 43). Hughes (2011, 87–90) on samaa mieltä kiintymisteorian kehittäjien John Bowlbyn ja Mary Answorthin näkemyksestä, että vauva tarvitsee tunteen siitä, että vanhemmat takaavat turvallisuuden. Ero kiintymyskohteesta aiheuttaa ahdistusta ja lisäksi kiintymykseen liittyy vahva tarve turvan, hyvinolon ja lohdun etsimiseen (Hughes 2011, 19, 43). Nukke voi tuoda lapselle turvaa arjen haasteissa.

Pritney-käsinuken vierailu päiväkotiryhmässä inspiroi ja herättää riemastuneen kysymyksen: ”Hei, hei, kysypä Pritneyltä”, (TP K3–5, 20.8.2019) lapsi huudahtaa spontaanisti. Ja nukettaja (tutkijamentori) kysyy, ja Pritney vastaa. Hetkessä on saavutettu lasten luottamus ja mielenkiinto. Toinen kommentti kertoo, kuinka nukken silmät tavoittavat lapsen, kun nukettaja katsoo koko ajan nukkea, jonka kanssa hän tarina-ajassa seurustelee ja kommunikoi. ”Minä katsoin koko ajan Pritneyn silmiä”, (TP K4–5, 21.8.2019) lapsi sanoo mentorivierailun jälkeen. Hän on kuunnellut, katsonut ja tuntenut käsinuken. Nukke ja samalla nukettaja on tullut kuulluksi, nähdyksi ja emotionaalisesti vastaanotetuksi.

Saamiemme palautteiden perusteella päiväkodin aikuiset kokivat uuden menetelmän ja uuden tavan toimia lasten kanssa antoisaksi ja ideoita herättäväksi. Ehkä he rohkaistuvat käyttämään nukkeja enemmän lasten kanssa toimiessaan ja uskaltavat heittäytyä lapsen kanssa yhdessä sadun lumottuun maailmaan. Toisaalta osa työntekijöistä tukeutuu edelleen tiukasti entisiin tapoihin eivätkä he uskaltaudu ylittämään rajojaan. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) laadunarvioinnin raportti varhaiskasvatuksen nykytilasta (Repo ym. 2019) ilmaisee huolen taiteiden ja varsinkin draaman heikentyneestä asemasta varhaiskasvatuksessa. Raportin mukaan draamaa toteutettiin taidekasvatuksen muodoista harvimminkin. Esteiksi taidekasvatuksen toteutumattomuudelle ilmoitettiin syiksi mm. materiaalien ja tilojen puute sekä henkilöstön osaamisen puute (Repo ym. 2019, 91–95). Myös näitä haasteita näyttäytyi päiväkodin arjessa. Olemme osoittaneet Pritney-menetelmän käytänteillä ja kenttätutkimuksellamme, että draamaa voidaan toteuttaa päiväkodissa olevilla materiaaleilla ja suurimmat rajoitteet draaman toteuttamiselle ovat omat sisäiset esteemme.

Menetelmän idean soveltaminen voi toteutua nopeastikin, kuten tutkijamentorin viimeisestä päiväkirjamerkinnästä voi havaita: ”Saimme paljon kiitosta tästä hankkeesta, ja meidän osuudesta draamassa on tullut käytäntöön. J:n ryhmässä viisas pöllönukke saa lasten huomion. Sitä kuunnellaan, ja Pritneyn malli on ideana selvillä.” (TP 16.12.2019 KVS.) Taiteiden näkyminen varhaiskasvatuksen arjessa onkin pitkälti kiinni siitä, millaista taitotahtoa sen aikuiset haluavat toteuttaa. Syyskauden neljän kuukauden mittainen tutkijamentorointityö kentällä näyttäytyi osin hyvinkin hektisenä, väliin jopa kaoottisena, mutta päivästä toiseen pyrittiin selviytymään lapsen parasta ajatellen. Ammattitaitoa on ylläpidettävä ja siihen on oltava resursseja sekä yhteiskunnan tukea. Selvää on, että pienemmissä ryhmissä lapsen henkilökohtainen kohtaaminen on aivan toista luokkaa kuin suurissa ryhmissä. Varhaiskasvatuksessa tehdään merkittävää työtä tulevien sukupolvien eteen ja on merkityksellistä millaista sen laatu ja käytänteet ovat. Taiteet ja leikki kaikkinaensa luovat hyvinvoinnin jatkumon oppimiseen ja lapsen kasvuun sekä kehitykseen.

Seuraavassa kirjan luvussa keskitytään yksityiskohtaisemmin kirjallisuusterapian näkökulmaan lasten kirjallisuuskasvatuksessa.

Kirjallisuus

- Aaltola, E. 2017. Tappava, rakastava eläinkuva. Teoksessa Aaltola, E., Giggs, R., Haasjoki, P., Heikkinen, A., Hildyard, D., Krohn, L., ... Kunnas, J. (kirj.), Uuden kirjallisuuden areena: Granta 8, Eläin (197–211). Helsinki: Otava.
- Astles, C. 2012. Puppetry for development. Teoksessa L. Kroflin (toim.), The power of the puppet (63–78). Zagreb: Unima.
- Hughes, D. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus [Affection-oriented parenthood]. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Hämäläinen, T. 2019. Juurisyyanalyysi: Nuorten elämänhallinta ja mielenterveys. Helsinki: Sitra. Haettu osoitteesta <https://www.sitra.fi/julkaisut/juurisyyanalyysi-nuorten-elamanhallinta-ja-mielenterveys/#haasteiden-ja-voimavarojen-tasapaino>
- Jalango, M. R. 2014. Humane education and the development of empathy in early childhood: Definitions, rationale and outcomes. Teoksessa M. R. Jalango (toim.), Teaching compassion: Humane education in early childhood (3–22). New York: Springer.
- Jaques, Z. 2015. Children's literature and the posthuman. London: Routledge.
- Jaques, Z. & Sundmark, B. 2015 Machines, monsters and animals: Posthuman children's literature. Special issue of Bookbird: A Journal of International Children's Literature.
- Kiili, J. & Moilanen, J. 2019. Lapset kansainvälisissä lastensuojelututkimuksissa – Tutkimuseettinen näkökulma. Teoksessa N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.), Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen: Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikkaa II (33–57). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Leino, K., Nissinen, K., Puhakka, E. & Rautopuro, J. 2016. Lukutaito luodaan yhdessä: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. Haettu osoitteesta <https://ktl.jyu.fi/fi/julkaisut/julkaisuluettelo-1/julkaisujen-sivut/2017/PIRLS%202016%20RAPORTTI.pdf>
- Lintunen, M-L. 2009. Itsenäinen taidemuoto – Suomalaisen nukketeatterin juurilla. Teoksessa L. Peltonen & M. Tawast (toim.), Nukketeatteria suomalaisilla näyttämöillä (12–29). Helsinki: Like.

- Lukukeskus. Haettu osoitteesta <http://www.lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2017/#fakta-3>
- Lummaa, K. & Rojola, L. 2014. Johdanto: Mitä posthumanismi on. *Eetosjulkaisuja* 15, 32.
- McCarty Hynes, A. & Hynes-Berry, M. 1994/1986. *Biblio/poetry therapy: The interactive process: A handbook*. St Cloud: The North Star Press of St Cloud.
- Palmu, T. 2008. Kokemuksia ja tulkintoja kouluetnografiasta. Teoksessa E. Syrjäläinen, A. Eronen & V-M. Värri (toim.), *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere: Tampere University Press.
- Pohjamo, R. 2016 *Tunteiden voima*. Teoksessa M. Veikkolainen & R. Pohjamo (toim.), *Tunteiden syvät vedet*. Espoo: Prometheus kustannus.
- Rajala, A., Lipponen, L., Pursi, A. & Abdulhamed, R. 2017. Miten myötätuntokulttuureja luodaan päiväkodeissa? Teoksessa A. B. Pessi, F. Martela & M. Paakkanen (toim.), *Myötätunnon mullistava voima*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rouhiainen, L. 2014. Fenomenologinen tanssintutkimus: Tanssin harjoittajan näkökulman luotaamista. Teoksessa Järvinen, H. & Rouhiainen, L. (toim.), *Tanssiva tutkimus: Tanssintutkimuksen menetelmiä ja lähestymistapoja*. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. Haettu 14.4.2017 osoitteesta <http://nivel.teak.fi/tanssiva-tutkimus/fenomenologinen-tanssintutkimus-tanssin-harjoittajan-nakokulman-luotaamista/>
- Rutanen, N. & Vehkalahti, K. 2019. Lasten ja nuorten tutkimusetiikan muuttuvat kentät. Teoksessa N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.), *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen: Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikkaa II (7–3)* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Scheel, B. 2012. Puppets and the emotional development of children – An international overview. Teoksessa L. Kroflin (toim.), *The power of the puppet* (96–106). Zagreb: Unima.
- Suvilehto, P. 2014. Kirja kasvun välineenä. Haettu osoitteesta <https://jecer.org/fi/kirja-kasvun-valineena-suomenkieliset-ensikirjat-1970-2010-luvuilla/>
- Suvilehto, P. 2016. *Leikki vuoden jokaiselle päivälle*. Helsinki: Nemo.

- Suvilehto, P. 2017. Joy of creative writing with horses: Cases of therapeutic encounters. Teoksessa I. Parent (toim.), A horse is a horse, of course: Compendium part II (145–156). Wartenberg-Rohrbach: Minds-n-Motion.
- Suvilehto, P. 2019. We need stories and bibliotherapy offers one solution to developmental issues. *Online Journal of Complementary & Alternative Medicine*, 1(5), 1–4. <https://doi.org/10.33552/ojcam.2019.01.000523>
- Suvilehto, P. 2020. Pritneyn laulukirja. Oulu: Ponilehto ja Oulun yliopisto, Rinnalla-hanke.
- Suvilehto, P. & Russo, M. 2016. Pepi ja eläinpuiston Pritney. Oulu: NytNyt.
- Tast, J. 2004. Nukkeyhteisö, puusankari ja Martikainen. Teoksessa I. Sava & V. Vesanen-Laukkanen (toim.), Taiteeksi tarinoitu oma elämä (119–133). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Telkänranta, H. 2015. Millaista on olla eläin? Helsinki: SKS.
- Väljärvi, J. (toim.). 2019. Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille: Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 7. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö. Haettu osoitteesta http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161440/VN_2019_7_Edellytykset_kasvuun_oppimiseen_ja_osallisuuteen_kaikille.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- de Waal, F. 2018. Olemmeko riittävän älykkäät tunnistamaan, kuinka älykkäitä eläimet ovat? (Are we smart enough to know how smart animals are?) Suom. Juha Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Weissberg, R. P., Durlak, J. A., Domitrovich, C. E. & Gullotta, T. P. 2015. Social and emotional learning: Past, present, and future. Teoksessa J. A. Durlak, C. E. Domitrovich, R. P. Weissberg & T. P. Gullotta (toim.), *Handbook of social and emotional learning: Research and practice* (3–19). New York: The Guilford Press.

Kuva 8. Turre ja Pritney seuraavat lasten ponikortin tekemistä. Kirjallisuusterapeuttinen työskentely kannustaa kirjeiden ja korttien luomaan vuorovaikutukseen (Kuva: Jaana Keränen).

3 Kirjallisuusterapia varhaiskasvatuksessa lasten kirjallisuuskasvatuksessa – Näkymiä surun ja kuoleman teemoista kuvakirjoissa

Pirjo Suvilehto ja Mervi Nyfors

Tiivistelmä

Artikkelissa luodaan näkymiä kirjallisuusterapeuttisen toiminnan mahdollisuuksiin päiväkodissa ja pohditaan lastenkirjallisuuden kirjallisuusterapeuttista ja suunnitelmallista metaforatyöskentelyä. Käytännön esimerkkien kautta herätellään ajatuksia kirjallisuuden ja tarinoiden aktiiviseen ja ammatillista osaamista tukevaan käyttöön. Kuvakirjoihin sisältyviä emotioita katsotaan surun ja kuoleman teemoissa. Kirjallisuusterapian käsitettä avataan kahden kysymyksen avulla: a) mitä kirjallisuusterapia on ja b) miten kirjallisuusterapeuttinen lähestymistapa voisi näkyä päiväkodin ympäristöissä? Artikkelin pyrkii herättämään lukijassa ideoita ammatilliseen kasvuun. Esitettyihin tutkimuskysymyksiin vastataan a) avaamalla kirjallisuusterapian käsitettä ja luomalla näkymiä kirjallisuusterapeuttisesti soveltuvaan työskentelymalliin lasten parissa ja b) avaamalla surun ja kuoleman kokemisen teemoja lastenkirjallisuudessa arjessa. Suvilehto keskittyy kirjallisuusterapeuttiseen kuvakirjan lukemiseen, Nyfors pohtii surun ja kuoleman teemoja lastenkirjoissa.

Asiasanat: emotiot, kirjallisuusterapeuttinen työskentely, lastenkirjallisuus

3.1 Johdanto ja teoria

Luvussa luodaan teorian myötä kokonaiskuvaa siitä, mitä kirjallisuusterapia on ja kuinka se soveltuu varhaiskasvatuksen ympäristöihin. Lastenkirja ja lukuhetki lapsen parissa linkittävät kirjallisuusterapeuttisen lähestymistavan päiväkodin arjen tilanteisiin: kirjan valitsemiselle on olemassa kriteereitä, ja näihin luvussa tehdään avauksia tutkimalla kirjan tematiikka, erityisesti kuoleman ja surun ilmaisuja lasten kuvakirjoissa.

Mitä kirjallisuusterapia on?

Kirjallisuusterapian (ks. Pritney-menetelmästä Suvilehto ja Keränen) soveltamisen mahdollisuuksia päiväkotiympäristössä pohditaan lapsen

kehityksen tukemisen ja aikuisen ammatillisen kasvun näkökulmista. Kirjallisuusterapeuttinen lähestymistapa tarkoittaa, että kirjallisuuden mahdollisuuksia hyödynnetään arjen käytänteissä lukemalla lapsille tavoitteellisesti harkiten valikoituja kirjoja – puhutaan lapsen kasvua ja kehitystä tukevasta, ennaltaehkäisevästä ja kehityksellisestä kirjallisuusterapiasta (Suvilehto 2020). Suunnitelmallinen kirjallisuuskasvatus huomioi nimenomaan lapsen kehityksen tarpeet: mistä hän on kiinnostunut ja millaisten haasteiden parissa lapsi kulloinkin askaroi. Tällaisiin aiheisiin linkittyvä lastenkirjallisuus luo pohjan keskusteluille, jotka voivat spontaanisti syntyä aikuisen ja lapsen välisissä lukuhetkissä: aikuinen on sensitiivinen ja kannustaa lasta ilmaisemaan ajatuksiaan, käsityksiään ja tunteitaan. Hän myös herkistyy reagoimaan lapsen aloitteisiin. Toistuvien lukuhetkien ja tarinoinnin myötä voidaan käsitellä lapsen mielessä olevia aiheita ikään kuin huomaamatta. Lastenkirja puhuttelee sopivan etäältä, sillä lukuhetkessä ei tarvitse puhua lapsen asioista, vaan lapsi voi kertoa käsityksiään kirjan päähenkilöstä, sivuhenkilöistä, tapahtumista ja tunnelmista. Satu puhuttelee lasta usein tiedostamattomalla tavalla, mikä näkyy ulospäin esimerkiksi siten, että lapsi haluaa kuulla samaa tarinaa kerta toisensa jälkeen. Kyllästymättä hän tutkii tarinan sisältöjä niin kauan, kuin hänen sisäiset kehitystarpeensa näin vaativat.

Kirjallisuusterapiaa voidaan toteuttaa monipuolisesti kirjoittaen, lukien, dramatisoiden ja kertoen tarinoita. Päiväkodissa kirjallisuuden monien käyttötapojen ja mahdollisuuksien myötävaikutuksella voidaan tukea yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän tarpeita, ja siten kokonaisuutena tavoitellaan hyvinvointia arjen pienissä hetkissä. Tällainen voi olla esimerkiksi rauhallinen lukuhetki lapsen ja aikuisen välillä: Lapsi istuu turvallisesti kokemansa aikuisen sylissä ja seuraa tarinaa. Myös aikuinen kokee mielihyvää. Kokonaisen ryhmän toiminnassa tällainen ennaltaehkäisevä kirjallisuusterapia tarkoittaa sitä, että ryhmässä luetaan sellaista lastenkirjallisuutta, joka käsittelee juuri tämän ryhmän sen hetken tarpeita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi kiusaamisen, surun, kuoleman, muuttamisen, eskarivuoden tai kouluun siirtymisen tematiikat. Kasvattajalla kirjallisuusterapeuttinen orientaatio voi näkyä itsekasvua tukevan kirjallisuuden lukemisen ja refleктоivan kirjoittamisen muodoissa.

Kirjallisuusterapia on luovuusterapioiden muoto, jossa ilmaisukanavana ovat esimerkiksi taide-, musiikki-, tanssi- ja draama-aktiviteetit. Kirjallisuusterapeuttisessa toiminnassa lukeminen, kirjoittaminen ja tarinoiden kertominen ovat hoidon, kuntoutuksen sekä ennalta ehkäisevien ja henkilökohtaista kasvua tukevien tavoitteiden palveluksessa. Toiminnalla on etukäteen määritellyt tavoitteet, joita ovat esimerkiksi itsen ja toisten ymmärtäminen, itseilmaisun ja itsearvostuksen kehittäminen. Tavoitteita voivat olla myös vuorovaikutustaitojen, tunteiden käsittelyn ja selviytymiskeinojen vahvistaminen sekä uusien voimavarojen, ideoiden, oivallusten ja merkitysten löytäminen ja muutosten hyväksyminen. (Mazza 2003, ks. Suomen kirjallisuusterapiayhdistys, Suvilehto 2020). Kasvatuksen ympäristöissä kirjallisuusterapeuttinen lähestymistapa voi tarkoittaa vuorovaikutukseen tähtäävää prosessia, jossa hyödynnetään kirjallisuutta ja tarinoita. Kirjallisuutta luetaan yksin, ryhmässä tai yksilön ja ohjaajan välillä. Eli kirjallisuusterapian toteutustavat vaihtelevat tarpeiden mukaan (McCarty Hynes & Hynes-Berry 1994, 11, Shavira et al 2018). Päivähoidon arjen lukuhetkissä lastenkirjoista tutkitaan tunteita ja löydetään sanoja emootioille (vrt. Mazza, 2003, 9). Lasten parissa toteutuva kirjallisuusterapeuttinen ote voi tarkoittaa ennaltaehkäisevää toimintaa, jolloin sadut, tarinointi ja draamallinen ilmaisu ovat tukemassa kasvun ja kehityksen haasteissa. Kirjallisuusterapeuttisten menetelmien käytöllä onkin todettu olevan suotuisia psyykkisiä ja fysiologisia vaikutuksia myös lasten parissa (ks. Suvilehto 2020).

Päiväkoti-ikäinen lapsi harjoittelee sanallistamaan toimintojaan, ajatuksiaan ja tunteitaan aikuisen tuella. Lapselle on luontaista osallistua keskusteluun leikin, sadun, sarjakuvan, kuvakirjan, tarinoinnin tai nukkehahmon (vrt. Pritney-käsinukke) välityksellä, turvallisen välimatkan päästä kuvitteellisen hahmon kautta ja etäännytetysti. Kyse on etäännyttämisen terapeuttisesta merkityksestä. Satujen kautta lapsi saa kosketuksen vaikeisiin ja vaiettuihinkin asioihin, jotka kuitenkin kuuluvat hänen elämäänsä (Suvilehto 2020). Kirjallisuusterapiassa hyödynnetään symboleja. Ne tarjoavat lapselle luontaisen tavan ilmaista itseään (Mäki & Arvola 2009, 76). Kirjallisuuden avulla voidaan herätellä empatian tunteita (Suvilehto 2014, 317) ja satujen avulla voidaan harjoitella tärkeitä sosiaalisia taitoja, joista myötätunto on oleellisimpia. Terapeuttisissa saduissa on elementtejä, jotka koskettavat lasta tunnetasolla (Ylönen 2000,

63). Kun lapsi tunnistaa tarinassa omia tunteitaan ja kokemuksiaan, hän oppii samalla ymmärtämään muita. Empatiakyvyn edellytys on tunnistaa ja käsitellä omia tunteitaan: jotta voisi ymmärtää muita, on ensin ymmärrettävä itseään.

Kuva 1. Lapsi lukee kuvakirjaa lukupehmolle (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Miten valita ja lukea lastenkirjaa

Lastenkirjan lähilukua

Lastenkirjojen tarinoissa ja kuvituksissa on tunteita ja ne herättävät lukijassa emootioita, joihin voidaan yhdessä tutustua. Kirjan lukemisen hetki on vuorovaikutteinen, ja lapsi spontaanisti kommentoi näkemäänsä ja kuulemaansa. Kasvattaja voi pysähtyä tarkastelemaan tarinaa yhdessä lapsen kanssa: Millaisia henkilöhahmoja tarinasta löytyy? Millaiset hahmot kiinnostavat juuri tämän ryhmän lapsia? Kirjoissa on erilaisia ympäristöjä, ja niihin voidaan kiinnittää huomioita. Samalla lapsen kanssa harjoitellaan kuvanlukemisen taitoja. Yhdessä voidaan keskittyä myös pieniin yksityiskohtiin. Henkilöhahmojen väliset suhteet ovat kiintoisia: kuka sanoo mitä ja kenelle? Puhe voi olla myös hauskaa ja huumorin välähdyksiin voidaan tarttua. Samalla opitaan, millaiset asiat tuovat lapselle iloa. Lastenkirjoissa tematiikka, tunnetila ja tarinan päätös puhuttelevat. On tärkeää, että kasvattaja tutustuu tarinaan itse, ennen kuin toteuttaa lukuhetken lapsen tai lapsiryhmän kanssa. Muistijäljet huonoista lukuhetkistä voivat kantaa pitkälle siinä missä hyvätkin. Onnistunut lukuhetki herättää emotionin, jonka toivoo toistuvan.

Lasten kanssa voidaan jutella monenlaisista tarinoiden henkilöistä: Millaisia hahmot ovat? Ovatko ne ihmisiä, eläimiä tai leluja? Voidaan tutkia, onko tarinassa jokin tehtävä, joka pitäisi ratkaista. Se voi olla haaste tai ongelma, konkreettinen tai psykologinen, jokin, mikä häiritsee. Lapsen kanssa voidaan tutkia ensin kuvia lukematta tarinaa. Tai lasta voidaan kannustaa ”lukemaan” kuvista omaa tarinaa. Voidaan keskittyä ehkä hahmon ulkoiseen olemukseen: Millainen vaatetus päähenkilöllä on? Millainen on hänen värimaailmansa? Millainen vaikutelma hänestä syntyy?

Tarinoiden hahmot välittävät tunteita, mutta millaisia ne ovat? Onko hahmo toiminnallinen, vetäytyvä, äänekäs, rauhallinen vai jotain muuta? Onko tarinassa tai kuvituksessa aikuisia ja mikä on heidän roolinsa? Millaisessa ympäristössä hahmo on ja millainen tunnelma välittyy? Aikuinen voi itse oivaltaa lähilukemisen aikana, kuinka paljon mahdollisuuksia keskusteluille kuvakirja voikaan tarjota. Ovathan tarinat usein malleja elävästä elämästä – ne väistämättä peilautuvat arjen tilanteisiin, ja

lastenkirjoja luetaan, niiden tarinat ja kuvitukset usein kiinnostavat ja puhuttelevat niin lasta kuin aikuistakin.

Teema ja tunnetilat

Teema kuuluu kirjallisuusterapeuttiseen työskentelyyn, sillä usein tarinasta voi nimetä yhden kantavan ajatuksen, joka kiinnostaa. Se voi liittyä hahmon kehitysvaiheeseen, elämäntilanteeseen, tunteeseen tai kokemukseen. Aikuinen voi kirjaa valitessa pohtia, käsitelläänkö tarinassa lapsen arkeen liittyviä kehityksellisiä haasteita esimerkiksi tunteita ja tunteidenhallinnan taitoja: kiukkua, surua, vihadumista, aggressioita, rohkeutta, pitkäjännitteisyyttä, yksinäisyyttä, poissulkemista, pelkoja, sairautta – tai esimerkiksi muuttamista ja kaverisuhteiden haasteita. Merkitykselliset kysymykset voivat liittyä esimerkiksi emotionaalisiin haasteisiin, jotka hahmon on ratkaistava yksin tai yhdessä muiden hahmojen kanssa. Kirjasta voidaan tutkia yksittäisen kuvan tunnelmaa: mitä se mahdollisesti välittää. Tai pohtia mikä on tarinan yleinen tunnetila.

Tarinan luomaa odotusta voidaan tarkastella seuraavien kysymysten avulla: Mikä on tarinaan sisältyvä jännite, tarinan draamaa, joka saa kääntämään sivua? Esiintyykö moraalin kysymyksiä, mikä on oikein ja mikä on väärin? Onko tarinassa lapsen eettistä pohdintaa esimerkiksi hyvän tekemisen eetosta tai empatian mukanaan tuomaa tunnetta, käytöstä tai paheksumista väärästä kohtelusta? Kannustaako tarina henkilöhahmojensa kautta harkitsemaan tai oppimaan? Onko olemassa aiheita ja teemoja, jotka liittyvät lapsilukijan arkielämään? Onko tarinassa tai kuvituksessa jotain, johon lapsen huomio erityisesti voisi kiinnittyä?

Tarinan päätös

Lastentarinan tulee päättyä toivon näköalaan. Kirjasta voidaan tutkia, miten tarina päättyy. Kirjan merkityksellinen ensimmäinen sivu ja päätös eli viimeinen kuva ovat raamit sille, mitä näiden välissä on tapahtunut ja millainen tunnelma vallitsee lopussa. Ehkä tarinan päähahmo on tarinan aikana kehittänyt ymmärrystä ja hyväksyntää tai suhteita itsen ja muihin. Ehkä tarina on tarjonnut lapsilukijalle rohkaisevaa eetosta jossakin vaiheessa tai jossakin osassa tarinaa. Kirjalla on siis ollut

kirjallisuusterapeuttinen arvo, jonka sekä aikuinen että lapsi ovat tunnistanee.

Lastenkirjat tarjoavat malleja surun tunteiden ja kuoleman kysymysten käsittelyssä

Kirjallisuus- ja taideterapeuttiset menetelmät lastenkirjallisuudessa soveltuvat tunnepuolen haasteiden käsittelyyn, sillä niitä voidaan hyödyntää moninaisissa arjen tilanteissa. Sadun fantasiamaailma ja tarinoihin liittyvät symbolit puhuttelevat lasta hänen omalla kielellään ja ovat näin kanava lapsen sisäiseen maailmaan (Lundgren & Borgström 1988, 12, 28). Kuolemaa ja surua käsittelevissä kuvakirjoissa symboleilla ja vertauskuvilla on erityinen merkityksensä: ne auttavat etäännyttämään vaikeita asioita arjen todellisuudesta. Tällaisen suojaavan välimatkan päästä lapsi voi arvioida, kuinka lähelle hän sallii erilaisten kipeiden ja pelottavien asioiden tulla. (Kokko 2012, 168.) Kuvat ja kuvakieli antavat surukirjallisuuteen erityisen terapeuttisen lisänsä.

Kuolema ja suru lapsen kokemuksena

Slaughter (2005, 179) viittaa varhaiseen tutkimukseen (esim. Anthony 1940; Nagy 1948), jonka mukaan kuolema on lapselle emotionaalisesti latautunut teema, johon liittyy surua, ahdistusta ja pelkoa kuolemaan sisältyvästä erosta. Lapsi käsittää kuoleman eri tavoin kuin aikuinen ja lapsi voi reagoida kuolemaan emootioina aikuista voimakkaammin. (Slaughter 2005, 179.) Vaikka lapsen käsitteellinen ja tietopohjainen kapasiteetti on kypsytynyt, hänellä on asioista intuitiivista tietoa: lapsi ei ehkä kykene sanallistamaan käsityksiään tai emootioitaan, mutta lapsi tietää ja tuntee kuoleman ja surun (Kübler-Ross 1983). Koska lapsi ei osaa sanoittaa tunteitaan aikuisen tavoin, hänen kokemuksensa esimerkiksi surusta saattaa jäädä vähemmälle huomiolle ja lapsi jää vaikeiden tunteittensa kanssa yksin. Tästä voi kehittyä erilaisia tunne-elämän häiriöitä. Kuoleman elämänpiirissään kokeneet lapset ovat riskiryhmä psyykkisten ja sosiaalisten ongelmien ja käyttäytymisen häiriöiden suhteen (Karasma & Suvilehto 2014, 311).

Lapsen reaktiot menetyksiin ovat samankaltaisia kuin aikuisilla. Lapsen kokemus eroaa kuitenkin usein aikuisen kokemuksesta siinä suhteessa, että kyseessä oleva tapahtuma saattaa olla lapselle ensimmäinen kosketus menetykseen ja suruun. Lapsi ei välttämättä ymmärrä, mitä hänelle on tapahtumassa, koska hän ei aikuisen tavoin kykene verbalisoimaan kokemuksesta herääviä kysymyksiään tai reaktioitaan. Lapsen vähäinen elämäkokemus ei myöskään tarjoa hänelle välineitä menetyksen ja surun käsittelemiseksi, jolloin lapsi voi jopa pelätä musertuvansa intensiivisten tunteidensa alle. (Berns 2004, 322.) Tavallisimpia surevien lasten reaktioita ovat ahdistuneisuus, voimakkaat muistot, unihäiriöt, masennus, kaipausta, ikävä, viha ja huomiota vaativa käytös, syyllisyys, itsesyytökset ja häpeä, kouluvaikeudet sekä ruumiilliset oireet (Dyregrov 1996, 18).

Koska lapsen ajattelun kehitys on keskeneräistä ja hänen tietonsa ja elämäkokemuksensa ovat vielä vähäisiä, on hänen vaikea ymmärtää myös kuolemaa ja selviytyä surusta (Carter 2016, 22). Lapsi voi olla kokematon tunnistamaan tunteitaan tai puhumaan niistä ja tarvitsee suruprosessissaan runsaasti aikuisen ymmärtävää ja myötätuntoista apua ja tukea (Poiijula 2007, 110). Lapsen voimavarat riittävät kantamaan ja käsittelemään surua pala kerrallaan; puhutaan lapsen raidallisesta surusta (esim. Kärkkäinen & Lainpelto 2004), jossa ilo ja suru vaihtelevat. Poiijulan (2007, 99) mukaan pikkulasten on vaikea kestää surun tunteita, ja he välttelevät sen vuoksi surun aiheuttamaa kipua, mikä ulospäin voi näyttää surun puuttumiselta. Lapsen suruprosessi kestää kuitenkin yleensä huomattavasti pitempään kuin aikuiset luulevat (Poiijula 2007, 112).

Eläimet elämän ja kuoleman symboleina – Miksi sen pitää olla hevonen?

Lasten kuvakirjoissa luonnonilmiöt kuten vuodenajat, säätilat tai eläinhahmot kuvastavat symbolisesti ihmisen sisäisiä tuntemuksia. Suru voidaan kuvata metaforisesti ikään kuin matkana (Umphrey & Cacciatorre 2014, 3 viittaus Gravesiin 2009). Jukka-Pekka Koskisen ja Miranda Koskisen kuvakirjassa *Hallava hevonen* (2013) isoisan kuolema kuvataan salaperäisenä matkana, jonne hänet johdattaa jäähevonen. Kirjan päähenkilön Jonin isoisa on sairas ja iäkäs mies, joka odottaa tiettyä hevosta, joka saapuessaan vie hänet suureen seikkailuun. Sekä teoksen

kerronnallinen osuus että sen kuvitus rakentavat tarinan fantastisuutta: kuolema ei näyttäydy kauheana, pelottavana ja surua tuottavana asiana vaan sitä päinvastoin odotetaan ja toivotaan. Teoksen hevonen on voimakkaan symbolinen hahmo, jota voi tulkita monella tavalla.

Kuva 2. Lapsi on piirtänyt ponin porkkanamaalle ja lähettänyt kirjeen Pritneyle (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Ihminen on käytännössä kuvannut hevosta aina, jo 30 000 vuotta vanhoista luolamaalauksista lähtien (Kantokorpi & Rautio 2006, 4). Hevoshahmo esiintyy kautta historian lukuisissa eri kulttuurien taruissa ja myyteissä sekä kirjallisuudessa (Hjelt & Ulv 2019). Hevonen voidaankin nähdä eräänlaisena ikiaikaisena arkkityypinä, joka aktivoi ihmisessä tietynlaisia mielikuvia. Hevoseen assosioituvat usein vahvuus ja elinvoimaisuus. Alkuperältään tuntemattomana eläimenä hevonen on toisaalta liitetty myös kuolleiden valtakuntaan ja hevosia on uhrattu kuolleiden puolesta. Nopeutensa ja hyppyvoimansa vuoksi hevosesta tuli myöhemmin aurinkosymboli tai Otavan, ”taivaan vaunujen” vetäjä. Hevonen viittaa niin ikään antiikin ajan siivekkääseen runoratsuun, Pegasokseen. (Biedermann

1989, 73.) *Hallavan hevosen* jäähevonen assosioituukin erityisesti tähän runoratsusymboliikkaan; kuolemaa lähestytään myyttisen ja mystisen hevosen kautta.

Hallavassa hevosessa viitataan kuoleman hevosen läsnäoloon jäisellä hevosenkengällä, jonka Joni-poika löytää puuvajan takaa sekä tarinan lopussa tyynynsä alta, mutta hevosenkenkä on myös onnen symboli. Teoksessa kuvattuun kuolemaan on näin liitetty myönteistä symboliikkaa: kuolema näyttäytyykin fantastisena seikkailuna. Kuolemaa voi lähestyä myös fantasian näkökulmasta ja yhdistää siihen lohdun ja toivon elementtejä. Yksi kirjallisuusterapeuttisen lähestymistavan tavoitteista onkin herättää juuri toivoa (Suvilehto 2008, 50). Elämä koostuu tarinoista ja niiden erilaisista versioista, joista saamme valita meitä eniten miellyttävät. Kuolemakin voidaan kertoa jännittävänä seikkailuna, matkana uuteen ja ihmeelliseen maahan.

Perhonen psyyken symbolina

Perhossymboli esiintyy teoksissa *Puuvanhus ja pikkukoivu* (2010), *Tyttö ja naakkapuu* (2004) ja *Tuleeko vaari vielä takaisin?* (2009). Perhonen assosioituu elämän haurauteen ja ohikiitävään aikaan (Werness & Benedict 2003, 63). Se viittaa monissa kulttuureissa myös muutosvalmiuteen, kauneuteen, katoavaisuuteen ja iloon. Vanhoissa hautakivissä perhonen symboloi kuolemaa. Perhosen kreikkalainen nimitys on *psyché*, jonka mukaisesti se on tulkittu ”sielun eläimeksi”, joka kuolemattoman sielun symbolina kuljettaa kuolleen ihmisen sielun tuonpuoleiseen (Werness & Benedict 2003, 63). Perhonen näyttäytyy teoksissa lohdullisena ja toivoa herättävänä symbolina.

Teoksessa *Tuleeko vaari vielä takaisin?* keltainen perhonen on tarinan kantava symboli, joka synnyttää henkilöhahmoissa elämään ja kuolemaan liittyvää filosofista pohdintaa. Perhonen assosioituu kuolemattomaan sieluun ja sen keltainen väri, iloon, lämpöön ja aurinkoon. Tarinan alussa Oula-poika koettaa saada haaviinsa keltaisen perhosen, joka kuitenkin välttyy vangitsemiselta ja nousee korkealle puiden latvoihin, keltaiseksi pisteeksi siniselle taivaalle. Taivaalle kohoava perhonen edustaa vapaata sielua ja henkisyyttä. Sielu ei ole sidoksissa maalliseen samalla tavalla kuin

ruumis, vaan se kykenee nousemaan korkeuksiin irtautuessaan kuolevasta ruumiista. Perhossymboli esiintyy teoksessa myös menehtyneen vaarin haudalla. Kirjan lopussa perhe haravoi pihalla syksyn lehtiä ja lehtien seasta perhonen löytyy kuolleen. Perhosen elämään liittyvän metaforan avulla perheessä syntyy keskustelu elämästä ja kuolemasta, kaiken katoavuudesta, hetken kauneudesta ja siitä, että menneisyys säilyy aina muistoissa eikä häviä:

”Keltaisen perhosen hautajaiset olivat komeat ja juhlalliset. Se oli lennellyt koko pitkän kesän touhukkaana, nähnyt monta kaunista kukkaa ja ilahduttanut monia lepattelullaan. Se oli elänyt perhosen elämän ja syksyn tulleen sen oli aika kuolla ja tehdä tilaa uusille perhosille. Mutta vielä talvellakin muisto siitä toi kaikille kesän mieleen.” (*Tuleeko vaari vielä takaisin*, 30.)

Kuoleman linnut

Teoksessa *Tyttö ja naakkapuu* elämää, kuolemaa, surua ja muistamista hahmotellaan rautatieasemien puissa asuvien naakkojen kautta. Suomalaisen mytologian mukaan naakoilla on erityinen yhteys tuonpuoleiseen maailmaan, kuoleman rajan taakse. (Ojanen & Ulv 2015, 79.) Myös naakan musta väri vahvistaa siihen liittyviä kuolema-assosiaatioita. Teoksen tyttö, jonka isä on kuollut, tarkkailee rautatieaseman isoja puita ja niissä asuvia naakkoja sillä aikaa, kun hänen äitinsä on ostamassa lipputoimistosta matkalippuja. Kun naakat lähtevät puista, tyttö käsittää sen, miltä ikävä tuntuu ja lintuja tarkkaillessa myös muistot isästä avautuvat. Naakkojen lähtö puista on metafora, jonka avulla tyttö hahmottaa itseään ja tuntojaan:

”Puut tietävät jo, että naakat lähtivät pois. Ne vilkuttavat nyt hyvästiksi. Minäkin vilkutan varmuuden vuoksi. Minä tiedän ikävän. Se on sellaista, jonka tuntee joka puolella itsessään.” (*Tyttö ja naakkapuu*, 11.)

Tyttö pohtii myös kuoleman olemusta lintujen kautta: Miten kauan naakka elää? Mitä tapahtuu, jos naakka kuolee kesken lennon? Putoaako se maahan? Mitä tyttö itse tekisi kuolleen linnulle? Puut ja niissä asuvat naakat avaavat tytölle symbolisuudellaan kuoleman ja surun käsitteitä sekä niihin liittyviä

tunteita. Oman sisäisen maailman tarkastelu etäännyttämällä, projektion kautta tekee raskaiden ja vaikeiden tunteiden kohtaamisen helpommaksi. Katsomalla puita ja pois lähteviä naakkoja, tyttö ymmärtää konkreettisesti sen, miltä menettäminen tuntuu. Samalla hän tuntee myötätuntoa puita kohtaan, jotka niin ikään kohtaavat menetyksen: ”Puu tietää ikävän yhtä hyvin kuin minä ja äiti ja isä.” (*Tyttö ja naakkapuu*, 36).

Samassa teoksessa on toinenkin metafora, joka auttaa tyttöä refleктоimaan omaa kokemustaan isän kuolemasta ja samalla tuntemaan myötätuntoa muita, samankaltaisen menetyksen kokeneita kohtaan: hän muistelee nähneensä vanhasta kuusesta rumasti maahan pudotettuja harakanpesiä. Tuo muisto resonoi hänen oman kokemuksensa kanssa, sen, että isän kuoleman jälkeen hänen perheensä on mennyt rikki, aivan kuten puusta pudotetut harakoiden koditkin (Katso myös Kokko 2012, 175).

Kuvakirjoissa pohditaan myös elämään ja kuolemaan nivoutuvaa ajan olemusta metaforien avulla. Vertauskohteena käytetään niin ikään luontoon kuuluvia elementtejä, kuten puita ja kiviä. Teoksessa *Surunappi* (2009, 42) pohditaan puiden ikää ja sitä, kuinka ne voivat elää paljon vanhemmiksi kuin ihmiset, jotkut jopa monta sataa vuotta. Kirjassa kuvaillaan ”puun rytmiä,” joka on riippuvainen vuodenajoista. Keväällä puun lehdet ovat silmuja, kesällä ne kasvavat lehdeksi, jotka loppukesästä tummuvat. Syksyllä lehdet muuttuvat hehkuvan värisiksi, kunnes ne lopulta putoavat.

Värimaailma puhuttelee

Kuviin sisältyy runsaasti symboleja ja metaforia sekä värien että hahmojen osalta. Värit resonoivat suoraan emotioiden kanssa. Vasilij Kandinskyn (1988, 55–59) mukaan värit vaikuttavat ihmiseen sekä fyysisesti että psyykkisesti ja ne ovat keino vaikuttaa suoranaisesti sieluun. Värien kauneus ja muut ominaisuudet ”lumoavat silmän” ja aiheuttavat erilaisia fyysisiä tuntemuksia; toisaalta väreihin liittyy myös psyykkinen voima, joka aiheuttaa ”sielullista väreilyä” (Kandinsky 1988, 55–56).

Teosten kuolemaan viittaavissa kuvissa hallitsevat tummat ja talviset värit, kuten musta, harmaa, valkoinen, sininen ja ruskea. Elämän jatkuvuutta symboloivissa kuvissa esiintyy muun muassa oranssia, keltaista ja

vaaleanvihreää; kevään värejä. Värisymboliikka on erityisen vahvaa teoksissa *Tyttö ja naakkapuu* sekä *Puuvanhus ja pikkukoivu*.

Teoksessa *Tyttö ja naakkapuu* värimaailma on pääsääntöisesti syksyinen: kuvituksessa on käytetty mustaa, ruskeaa, harmaata ja sinistä. Tytön onnelliset muistot isästä ovat kesäisiä ja näissä kuvissa värityskin on keveämpi (ks. myös Kokko 2012, 169–171). Kuolemaan assosioituvia elementtejä kuvituksessa ovat niin ikään pudonneet puunlehdet sekä esimerkiksi kullankeltainen tuleentunut vilja, eli vilja, joka on kypsä korjattavaksi. Metaforisesti tämä voi viitata myös ihmiseen, jonka elämä on päättymässä.

Värisymboliikkaa on hyödynnetty myös teoksessa *Surupilven salaisuus* (2019), jossa iloa ja kauniita muistoja kuvataan kesäisen luonnon värein. Surua, ikävää, pelkoa ja syyllisyyttä kuvastaa sen sijaan harmaa, joka surupilven ominaisuudessa värjää kaiken sameaksi. Teoksessa kuvataan läheisen tekemää itsemurhaa ja siihen liittyvää surua ja syyllisyyttä sekä puhumisen ja muistelemisen tärkeyttä. Vaikka surua luonnehditaan kirjassa raskaaksi ja voimia vieväksi työksi, tarina tarjoaa myös lohtua sen suhteen, että surusta selviää ja se hellittää ajan myötä otettaan, niin että ihminen voi taas tuntea iloa. Tämä ilmentyy metaforisesti kuvassa, jossa itsemurhan tehneen pikkusisko ja vanhemmat seisovat yhdessä vesisateessa selin lukijaan päin, mutta heidän edessään siintää sateenkaari, joka on toivoa symboloiva elementti (*Surupilven salaisuus*, 23).

Teoksissa kuolemaan pyritään löytämään realistinen mutta samalla lohtua tuova näkökulma. Usein lohdullisuus liittyy siihen, että painotetaan elämän jatkuvuutta kuolemasta huolimatta. Tämä voidaan ilmaista esimerkiksi siten, että kuollut jatkaa olemassaoloaan häntä surevien muistoissa tai että luonnossa kuollut eliö maatuu ja ravitsee sitä kautta yhä eläviä ja syntyviä eliöitä. Kirjassa *Puuvanhus ja pikkukoivu* vanha koivu kaatuu ja kuolee talvimyrskyssä jättäen vierellään kasvaneelle pikkukoivulle enemmän tilaa ja valoa kasvaa. Metafora kuvaa elämän kiertokulkua, jossa syntymä ja kuolema seuraavat toisiaan. Jokaisella elollisella on oma aikansa maan päällä, jonka jälkeen on astuttava sivuun ja tehtävä tilaa nuoremmille:

”Älä sure poikaseni, sinulle on nyt paremmin tilaa kasvaa, ja aurinko paistaa sinuun paremmin, vanhus lohdutti.

Enkä minä sinun viereltäsi koskaan mihinkään katoa. Palaan maaäidin multaan ja ravitsen sitten sinun juuriasi. Samat linnut, jotka minun oksillani ovat pesineet, tulevat laulamaan sinun oksillesi.”

Tummat pilvet ja sade kuvastavat surua ja itkemistä. Sateeseen viitataan teoksissa *Jospa ukki nukkuukin?* (2002) ja *Surupilven salaisuus*. Teoksessa *Jospa ukki nukkuukin?* kuvataan ukin kuolemaa ja sitä, kuinka pilvetkin itkevät suruissaan. Pilvien itkeminen kertoo metaforisesti henkilöhahmon sisäisestä kokemuksesta.

”Ulkona satoi. Näytti ihan siltä, että pilvetkin roikkuivat taivaalla surullisempina kuin tavallisesti. Myrskyhattarat pudottelivat suuria kyyneleitä äidin hiuksiin ja takille hänen kävellessään päiväkotia kohti.” (*Jospa ukki nukkuukin?* 6.)

Surupilven salaisuudessa tytön isosisko on tehnyt itsemurhan, ja suruun liittyviä tunteita kuten ikävää ja syyllisyyttä kuvataan metaforisesti pilven kautta. Siskon kuoleman jälkeen sadepilvi ympäröi perheen kodin paksuna ja mustana. Tumma pilvi peittää kaiken: äidin, isän, tavarat ja lelut, ja sen maku siirtyy jopa ruokaan. Syyllisyys ja puhumattomuus kasvattavat ja tummentavat surupilveä tehden elämän raskaaksi. Yhdessä muisteleminen ja itkeminen sen sijaan keventävät ikävän, syyllisyyden ja vihantunteiden taakkaa ja yhdistävät perheenjäsenet toisiinsa. Muistelu ja keskustelu muuttavat pilven valoisammaksi ja tekevät siitä pienen ja kauniin.

”Huomaatko yläpuolellani tuon pienen pilven? Tänään siinä on roosaa ja kullanhohdetta. Pilvi johtuu siskostani. Se on hänen muistopilvensä.” (*Surupilven salaisuus*, 3)

3.2 Pohdintaa kirjallisuuden terapeuttisista vaikutuksista

Lapsen kasvua ja kehitystä tukevan kirjallisuusterapian käsitettä varhaiskasvatuksen ympäristöissä on avattu vastaamalla kysymyksiin, a) mitä kirjallisuusterapia on, ja b) miten kirjallisuusterapeuttinen

lähestymistapa voisi näkyä päiväkodin ympäristöissä. Olemme luoneet näkymiä kirjallisuusterapeuttisesti soveltuvaan työskentelymalliin päiväkodissa ja lasten parissa. Surun ja kuoleman kokemisen teemat lastenkirjallisuudessa herättävät ajatuksia siitä, kuinka lastenkirjojen tarinat ja kuvitus voivat olla tukemassa vaikeiden aiheiden käsittelyä lapsen kanssa. Kasvattaja voi tehdä suunnitelmallista ja tavoitteista kirjallisuuskasvatusta lasten parissa. Hän voi myös kehittää itseään kirjallisuuden ja luovan kirjoittamisen myötä.

Artikkelissa Suvilehto avaa kirjallisuusterapian ja kuvakirjan mahdollisuuksia varhaiskasvatuksen ympäristöissä, Nyfors syvennyy surun ja kuoleman teemoihin lasten kuvakirjoissa. Kirjallisuusterapeuttinen toiminta sopii päiväkodin arkeen: lastenkirjoja lukemalla voidaan aktivoida keskusteluja vaikeistakin kysymyksistä. Henkilökuntaa voidaan täydennyskoulutuksen myötä ohjata tarkempaan lukemiseen ja keskitettyyn kirjallisuusterapeuttiseen sanataidetoimintaan. Lastenkirjallisuus on monipuolista ja voi erityisellä tavalla puhutella lasta kirjallisuusterapeuttisesti orientoituneen aikuisen seurassa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö voi kouluttautua kirjallisuusterapeuttisten menetelmien sisältöihin ja näin lisätä ammatillista osaamistaan sekä itsetuntemuksen että lapsiryhmän kehityshaasteiden parissa.

Tutkimusaineisto

- Jalonen, R. & Louhi, K. 2004. Tyttö ja naakkapuu. Helsinki: Tammi.
- Koskinen, J-P. & Koskinen, M. 2013. Hallava hevonen. Hämeenlinna: Karisto.
- Kuisma, T. & Nevakivi, L. 2010. Puuvanhus ja pikkukoivu. Kärkölä: Pieni karhu.
- Leppänen, A. 2019. Surupilven salaisuus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mörö, M. & Nygård, M. 2009. Surunappi. Helsinki: Lasten keskus.
- Parvela, T. & Branders, R. 2009. Tuleeko vaari vielä takaisin? Helsinki: WSOY.
- Ranssi-Matikainen, H. & Juvonen, R. 2002. Jospa ukki nukkuukin? Helsinki: Suomen hautaustoimistojen liitto.

Kirjallisuus

- Berns, C. 2004. Bibliotherapy: Using books to help bereaved children. *Omega – Journal of Death and Dying*, 48(4), 321–333.
- Biedermann, H. 1993. Suuri symbolikirja. Alkukielinen teos Knaurs Lexikon der Symbole 1989. Suomentanut ja toimittanut P. Lempiäinen. Helsinki: WSOY.
- Carter, M. 2016. Helping children and adolescents think about death, dying and bereavement. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Dyregrov, A. 1993. Lapsen suru. (Sorg hos barn). Suom. M. Makkonen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Kandinsky, V. 1988. Taiteen henkisestä sisällöstä. (Über das Geistige in der Kunst). Suom. M. Kumela. Helsinki: Taide.
- Kantokorpi, O. & Rautio, P. 2006. Hevosvoimaa. Helsinki: Maahenki.
- Karasma, K. & Suvilehto, P. 2014. Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita: Lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma. Helsinki: Avain.
- Kokko, M. 2012. Sureva mieli sanoin ja kuvin: Läheisensä menettäneen lapsen kokemus Riitta Jalosen ja Kristiina Louhen kuvakirjoissa. Tampere: Tampere University Press.
- Kübler-Ross, E. 1983. On children and death. New York: Macmillan.
- Kärkkäinen, N. & Lainpelto, T. 2004. Lapsen suru on raidallinen. Mielenterveys, 5. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.
- Lundgren M. & Borgström L. 1988. Sagans läkande kraft: Sagoläsning som krisbearbetning för barn. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Mazza, N. 2003. Poetry therapy: Theory and practice. New York: Brunner-Routledge.
- McCarty Hynes, A. & Hynes-Berry, M. 1994/1986. Biblio/poetry therapy: The interactive process: A handbook. St Cloud: The North Star Press of St Cloud.
- Mäki, S. & Arvola, P. 2009. Tarinat tukevat somaattisesti sairasta lasta. Teoksessa S. Mäki & P. Arvola (toim.), Satu kantaa lasta: Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan, 1. (68–84). Helsinki: Duodecim.
- Ojanen, E. & Ulv, D. 2015. Suomen myyttiset linnut. Helsinki: Minerva.
- Pojjula, S. 2007. Lapsi ja kriisi: Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.
- Slaughter, V. 2005. Young children's understanding of death. *Australian Psychologist*, 40(3), 179–186.

- Suvilehto, P. 2008. Lasten luova kirjoittaminen psyykkisen tulpan avaajana: Tapaustutkimus pohjoissuomalaisen sairaalakoulun ja Päätaloinstituutin 8–13-vuotiaiden lasten kirjoituksista. Oulu: Oulun yliopisto.
- Suvilehto, P. 2020. Oi ihana satu: Lasten ja nuorten kirjallisuusterapia. Helsinki: Avain.
- Umphrey, L. & Cacciatore, J. 2014. Love and death: Relational metaphors following the death of a child. *Journal of Relationships Research*, 5, 1–8. Cambridge: University Press.
- Werness, H. B. & Benedict, J. H. 2003. *The continuum encyclopedia of animal symbolism in art*. New York: Continuum.
- Ylönen, H. 2000. *Loihditut linnut: Satujen merkitys lapselle*. Helsinki: Tammi.

Kuva 3. Balettikirjan lukemisen innoittamana lapsiryhmä on pian tanssittamassa marionettinukkeja (Kuva: Pirjo Suvilehto).

4 Pohdintaa ja katse tulevaan

Pirjo Suvilehto

Tässä julkaisussa on kerrottu vuosina 2018–2020 toteutuneen Opetushallituksen rahoittaman ja Rinnalla-hankkeeseen kuuluvan Pritney-menetelmän sisällöistä ja menetelmän edelleen kehittamisestä. Draamakasvatuksen lisäksi mukana on avaus menetelmään sisältyvän kirjallisuusterapian mahdollisuuksista varhaiskasvatuksessa. Hankkeessa käytetyn Pritney-menetelmän keskeisiä sisältöjä ovat päiväkodin henkilökunnan ja lapsiryhmän parissa työskentely mentorina. Toinen merkittävä sisältö hankkeen toteuttamisessa on lapsen sosiaalisemotionaalisten taitojen ja taide- ja kerrontalähtöisten menetelmien näkyminen lapsiryhmien arjessa. Näihin olemme Pritney-menetelmän myötä paneutuneet. Tämä teos on Rinnalla-hankkeesta Pritney-menetelmän päätösraportti, jonka myötä toivomme menetelmän kannustavan draaman ja pedagogisen käsinuken rohkeaan käyttöön lapsiryhmässä. Myös kirjallisuusterapialla on annettavaa varhaiskasvatuksen ympäristöihin, ja kasvattaja voi lisätä omaa tietämystään sensitiivisestä kirjallisuuskasvatuksesta.

Neljän kuukauden ajanjakso syyskauden alussa on ajallisesti lyhyt mutta ryhmän toimivuuden kannalta merkityksellinen. Olemme sujahtaneet lapsiryhmien arkeen tunniksi kerrallaan ja kerran viikossa, mikä on valitettavan vähän. Olemme pedagogisen käsinuken myötä saaneet kontaktia lapsiin ja kokeneet merkityksellisiä kohtaamisia lasten kanssa. ”Tärkeintä on lapsi” – tämä ajatus on ollut mielessämme koko toiminnan ajan.

Osallistujien sitoutuminen mentoroinnin hetkissä on ollut osittain haasteellista. Draamahetket menetelmän parissa on koettu pääosin mukavina, innostavina ja mahdollisina itsekkin omaksua arjen käytänteisiin. Hetket Pritney ja Turre käsinukkien kanssa ovat ilahduttaneet lapsia ja aikuisia, hetkiä on odotettu ja niissä on ollut sisällöllisesti paljon omaksuttavaa. Osa on kuitenkin kokenut kokonaisen ryhmän osallistumisen haasteelliseksi Pritney-hetkissä: päiväkodin aikuisen mukaan hiljaisemmat lapset pysyttelivät tapansa mukaisesti enemmän

taustalla reippaampien ottaessa tilan itselleen. Tämä on harmittanut osaa aikuisista. Myös aikuisten yhteisen reflektioajan puute on ollut merkitsevää mentoroinnin kannalta: päiväkodin hektinen rytmi oli ilmeistä osassa ryhmistä, eikä tätä rytmiä voinut mennä Pritney-menetelmän mukana sekoittamaan, saatikka vaatimaan yksittäistä keskusteluaikaa aikuisten kanssa.

Mieleeni on jäänyt päiväkodin aikuisen kysymys: ”Miksi sen pitää olla hevonen – harvalla lapsiperheistä on varaa hevosharrastukseen?” Pritney on poni ja sen myötä turvallinen ja helppo sijaishahmo toteuttaa lapsen toiveita ja säilöä tunteita. Ponin ja menetelmän mukana lapsi saa tuulahduksen eläinmaailmasta, onhan hevonen lajina yksi eläinmaailman edustajista. Ja vaikka Pritney onkin eloton nukke, poni elää lapsen mielikuvissa ja siinä hetkessä aina, kun nukan haltija ottaa sen käteensä ja herättää ponin puhumaan ja kommunikoimaan.

Hankkeen aikana osallistuin psykologian tutkijoiden kansainväliseen konferenssiin Pariisissa. Sain kertoa Pritney-menetelmästä (Suvilehto 2019) ja kuunnella psykologi Frans de Waalin luentoa eläimen kognitiosta. De Waalin kirjallinen tuotanto on kiintoisaa ja monet hänen ajatuksistaan istuvat myös Pritney-menetelmän sisältöihin. De Waalin (2018, 18) mukaan kognitio on informaation prosessointia ja aisti-informaation muuntamista ympäristöä koskevaksi tiedoksi. Se on myös tiedon joustavaa hyödyntämistä: eri eläinlajit siis käsittelevät ympäristöään joustavasti ja kehittävät ratkaisuja sen synnyttämiin ongelmiin. Ajattelen, että siksi opimme luonnosta ja eläimistä ja saamme sieltä perspektiiviä myös omiin sisäisiin kysymyksiimme. Lapsi tekee tällaista sopeutumista päivittäin arjen tilanteissa, onhan hänen kokemusmaailmansa vielä vähemmän karttunut kuin aikuisella.

Eläimet lukevat lajitovereidensa ulkoisten asentojen, eleiden, ilmeiden, liikkeiden ja äänten perusteella niiden aikeita (de Waal 2018, 134). Näin myös me toimimme: luumme lemmikkiemme mielenilmaisuja, kun koira haluaa ulos, poni haluaa heinää, kani pyrkii tarpeilleen ja niin edelleen. Tämä tarkoittaa sitä, että pyrimme asettumaan toisen asemaan. De Waalin mukaan (2018, 134) empatia on olennainen kyky. Se yhdistää meitä ja ylläpitää yhteisöjä. Empatia on sitä, että tiedostamme toisen tarpeita,

toiveita ja haluamme auttaa toista eli näin pyrimme asettumaan toisen asemaan. Eläimet voivat herkistyä toistensa tunnetiloille, onko jälkikasvulla nälkä, tai onko vaara lähettyvillä (de Waal 2018, 135). De Waal puhuu empaattisesta toisen asemaan asettumisesta, jolloin voidaan ikään kuin vaihtaa osia kärsivän osapuolen hyväksi. Tällainen kohdistetun auttamisen käsite tarkoittaa toisen tilanteen yksityiskohtaiseen ymmärtämiseen perustuvaa auttamista (de Waal 2018, 135). Kun päiväkodin aikuiset kohtaavat arjen tilanteissa heidän haltuunsa uskottuja lapsia ja heidän tarpeitaan, tarvitaan ymmärrystä ja itsereflektiota: Onko meillä näitä tärkeitä empatian taitoja? Onko varhaiskasvatuksen ammattilaisilla keinoja tällaiseen kohdistettuun auttamiseen, joka yhdistää meitä kasvattajina ja on koossa pitävä voima? Uskon, että on, kun meillä on tahtoa sensitiiviseen lapsen kohtaamiseen. Sellaista mallia Pritney käsinukke lapsille on jakanut.

Kirjallisuus

- Suvilehto, P. 2019. The transactional presence of the animals on creating curiosity in young children: Case study in early childhood practices. International Convention of Psychological Science (ICPS). Poster presentation. Paris, France, 7–9 March 2019.
- de Waal, F. 2018. Olemmeko riittävän älykkäät tunnistamaan, kuinka älykkäitä eläimet ovat? (Are we smart enough to know how smart animals are?) Suom. J. Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.

Kirjoittajat

Jaana Keränen

KM, Projektisuunnittelija, tohtoriopiskelija, Oulun yliopisto

Mervi Nyfors

FM, Tohtoriopiskelija, Oulun yliopisto

Pirjo Suvilehto

Kirjallisuuden dosentti, FT, yliopistonlehtori, Oulun yliopisto

Liitteet

Liite 1. Tutkimustiedote ja luvat (3)

RINNALLA – TAIDE- JA KERRONTALÄHTÖINEN MENTORITOIMINTA LASTEN SOSIAALISEMOTIONAALISTEN TAITOJEN OPPIMISEN TUKIJANA VARHAISKASVATUKSESSA

Lapsenne päiväkotiryhmä on lähtenyt mukaan RINNALLA-tutkimushankkeeseen. Hanke on käynnistynyt vuoden 2018 lopussa ja toiminta lapsiryhmässä alkaa syyskuussa 2019 ja loppuu joulukuussa 2019. Hanke päättyy kesäkuussa 2020. Tutkimuksellisenä tavoitteena on arvioida, tutkia ja selvittää hankkeessa käytettyjen menetelmien merkitystä sosiaalisemotionaalisten taitojen oppimisessa ja samalla testata täydennyskoulutusmallia, joka ei ole irrallaan varhaiskasvattajien arjesta.

- RINNALLA-hankkeen toiminta keskittyy Vasu 2018 mukaiseen taiteelliseen kokemukseen
- sanataiteen, kirjallisuusterapian, taidekasvatuksen ja musiikin kykyyn edistää sosiaalisia taitoja, vuorovaikutusosaamista ja myönteistä minäkuvaa

Hankkeessa työskennellään pääasiassa päiväkotiryhmän ja henkilökunnan kanssa. Mentorit ja tutkijat osallistuvat lasten ja aikuisten arkeen osallistuen, havainnoiden, keskustellen ja kuunnellen. Kaikki tämä tehdään lasten ja päiväkodin arkitoiminnan ja lasten ehdoilla. Yhdellä ryhmällä on yksi RINNALLA-aamupäivän hetki kerran viikossa.

Kysymme suostumustanne lapsenne osallistumiseen RINNALLA-tutkimushankkeeseen. Tämän kirjeen mukana on kaksi lomaketta. Ensimmäisessä on asioita, joista toivoisimme teidän juttelevan lapsenne kanssa, teille molemmille sopivalla tavalla. Toisessa kysymme teidän suostumustanne lapsenne mukanaolosta.

RINNALLA-tutkimushanke 2018–2020

Lapselle kertominen

Lapsen nimi: _____

Lapsen syntymäkuukausi ja vuosi: _____

Päiväkoti ja lapsiryhmä: _____

Lapsen huoltaja: _____

Olemme tänään jutelleet näistä asioista:

Päiväkodissa vierailee uusia aikuisia. He juttelevat lasten kanssa, kirjoittavat, ottavat valokuvia ja äänittävät musisointia. Myös lapset saavat ottaa kuvia ja videokuvata yhdessä aikuisen kanssa. Näin tehdään, jos lapsi itse haluaa.

Myöhemmin aikuiset kirjoittavat huomioistaan kirjoihin ja lehtiin ilman lapsen nimiä.

Jokainen lapsi saa sanoa, haluaako hän, että häntä kuvataan tai hänestä kirjoitetaan. Jokainen lapsi saa myös päättää, antaako hän aikuisille omia piirustuksiaan tai muita töitään katsottavaksi tai tutkijoille omaksi.

Aikuiset yrittävät huomata lapsen toiveita silloinkin, kun lapsi ei sano niistä mitään.

Aika ja paikka _____

Aikuisen nimi

Lapsen nimi tai piirustus

Lapsi voi mielellään piirtää lisää paperin toiselle puolelle. Aikuinen voi kirjoittaa lapsen ajatuksista.

Kiitos!

RINNALLA-tutkimushanke 2018–2020

Lapsen huoltajan suostumus

Tutkimusryhmä saa koota lastani koskevaa tutkimusaineistoa

kyllä **ei** (ympyröi sopiva vaihtoehto)

Pyydän, että erityisesti huomioitte

Tutkimusryhmän jäsenet saavat käyttää lastani koskevaa aineistoa tutkimustarkoituksiin

kyllä **ei** (ympyröi sopiva vaihtoehto)

(tutkimusaineistona esittämällä otteita aineistosta tieteellisissä konferensseissa ja seminaareissa, julkaisuissa sekä opetuksessa)

Aineistoa esitettäessä ja tutkimuksesta raportoidessa tutkimuksessa mukana olevien henkilöllisyyttä suojellaan. Kuvamateriaalia käsitellään niin, etteivät lapset ole tunnistettavia. Lapsen, perheen, päiväkodin tai kunnan nimi ei tule esille esityksissä ja julkaisuissa.

Aika, paikka ja huoltajan allekirjoitus

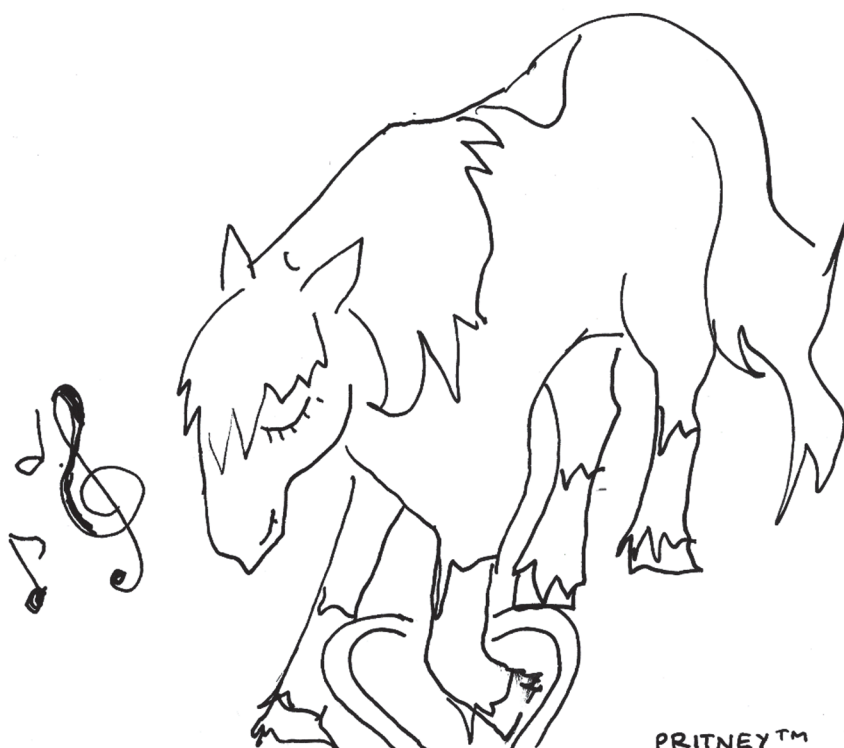
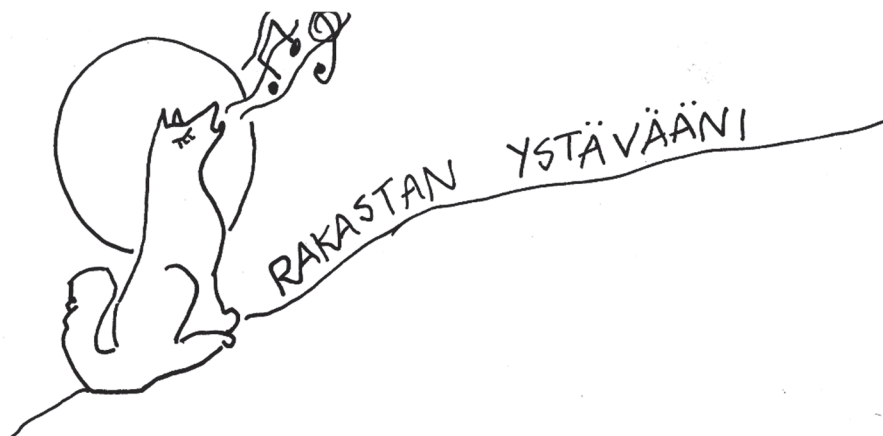
Liite 2. Värityskuvat

Kuva 1. Pritney tanssii balettia ja Turre luistelee (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Kuva 2. Turren ja Pritneyn joulukuusi (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Kuva 3. Rakastan ystävääni (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Kuva 4. Pritney ja Turre hyppivät esteitä (Kuva: Pirjo Suvilehto).

Kuva 5. Pritneyn eläinystävät (Kuva: Pirjo Suvilehto).

ISBN 978-952-62-2695-8
ISBN 978-952-62-2693-4 (PDF)
ISSN 1457-3555

OULUN
YLIOPISTO

PL 7500 • 90014 OULUN YLIOPISTO

Kansikuvassa yksityiskohta Veijo Ulmasen
veistoksesta Akku, joka sijaitsee Oulun
yliopiston päärakennuksen edessä.
Kannen suunnittelu Raimo Ahonen

A LUONNONTIETEET
Yliopistonlehtori Tuomo Glumoff

B HUMANISTISET TIETEET
Yliopistonlehtori Santeri Palviainen

C TEKNIikka
Tutkijatohtori Jani Peräntie

D LÄÄKETIEDE
Yliopistonlehtori Anne Tuomisto

E KASVATUSTIETEET
Yliopistonlehtori Veli-Matti Ulvinen

F HALLINTOPALVELUT
Suunnittelupäällikkö Pertti Tikkanen

G TALOUSTIETEET
Professori Jari Juga

H AVOIN YLIOPISTO
Kehityspäällikkö Juha Pohjonen

PÄÄTOIMITTAJA
Yliopistonlehtori Santeri Palviainen
TOIMITUKSEN SIHTEERI
Julkaisutoimittaja Kirsti Nurkkala